

Zdeněk Hazdra

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky: příběh Františka hraběte Bořka-Dohalského z Dohalic (1887–1951)

*Nevidět sebe jen, nechtět se stavět v čelo,
jas světla tušit tam, kde tmí se právě stín,
věř v dobro – byť snad nevěřit se chtělo –
pak padne mír a klid Ti duše do hlubin.¹*

V pátek 6. října 1939 se na Pražský hrad dostavil František Schwarzenberg, aby protektorátnímu prezidentovi Emilu Háchovi předal originál dokumentu, který se zrodil začátkem září téhož roku v prostředí české šlechty. Jednalo se o třístránkové prohlášení stvrzené více než osmi desítkami podpisů zástupců starobylých rodů. Signatáři – nejen českého původu – se jím navzdory tlaku nacistických okupantů odhodlaně hlásili k českému národu.² Byl to čin odbojný a zároveň poslední svého druhu, kterým se šlechta jako celek zapsala do českých dějin.

Překvapoval o to více, že první republika nebyla aristokracii příliš nakloněna, právně ji zrušila a pozemkovou reformou politicko-hospodářsky limitovala. Navzdory těmto problematickým faktorům národnostní (nikoliv náhodou tak nazývané) prohlášení české šlechty ukazuje na její vnitřní vývoj během meziválečného dvacetiletí. U každého z podepsaných bychom jistě našli rozdílná východiska ve vztahu k Československu a osobité cesty vedoucí nakonec k jeho přijetí. Nyní se ovšem slily do jediné, v principu založené na věrnosti zemi a českému národu, na upřednostnění hodnot svobody a demokracie v konfrontaci s nacistickou totalitou. Členové přibližně třetiny rodů usazených v českých zemích tak vyvažovali německy orientovanou a často s nacismem sympatizující šlechtu. Současně svým konáním poukazovali na skutečnost, že ani český národ nepostrádá svoji nobilitu. V neposlední řadě pak tento okamžik všem signatářům otevíral novou, dramatickou a mnohdy osudovou kapitolu jejich životů.

1 Z úmrtního oznámení Františka Bořka-Dohalského, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského.

2 Od roku 1938 již v pořadí třetí deklarace české šlechty končila přísahou: *Vycházejíce z přesvědčení o jednotě našeho národa ve všech složkách a zejména o tom, že potomci někdejších spoluvůrců a nositelů české státnosti ještě mobou svému národu a své vlasti za všech poměrů platně posloužiti, chceme se vždy a za všech okolností blásiti k českému národu.* Za českou národní šlechtu se považovali v abecedním pořadí zástupci těchto rodů: Baillet-Latour, Bartaglia, Belcredi, Bubna z Litic, Colloredo-Mansfeld, Czernin, Daczičský z Hesslowa, Dlauhoweský, Dobrzenský, Bořek-Dohalský, Hildprandt, Hrubý z Gelenj, Kálnoky, Kerssenbrock, Kinský, Kolowrat-Krakowský, Lobkowicz, Mensdorff-Pouilly, Mladota, Nádherný, Paar,

Mezi těmi, kteří se rozhodli deklarovat sounáležitost s národem v časech právě vypuknuvší druhé světové války, figuruje také jméno diplomata a pro potěchu i básníka Františka hraběte Bořka-Dohalského. Zmiňované provolání podepsal za sebe a syna Jiřího – a nepochybně též za celý rod Bořků-Dohalských z Dohalic, který reprezentoval coby nejstarší ze tří tehdy žijících sourozenců.

Čas studií a zrání

Plným jménem František Antonín Ludvík Maria Bořek-Dohalský přišel na svět dne 5. října roku 1887 na rodovém zámku či spíše záměčku v Přívozci, ležícím nedaleko Domažlic. O výchovu celkem čtyř sourozenců (z nichž další dva, Antonín a Zdeněk, se spolu s Františkem zapsali do československých dějin) se starala zvláště matka Marie Ludovika – dívčím jménem d'Hoop, značícím belgický původ – s chůvou Markétou Příbkovou. Mezi ní a rodinou se brzy vytvořil velice vřelý vztah, který se v průběhu let rozvíjel, a Markéta Příbková se stala jejím nepostradatelným a milovaným členem. Otec František Karel příliš času na chlapce neměl, neboť se věnoval výhradně správě velkostatku. Špatné hospodaření a dluhy ho přesto donutily postupně vše prodat a přestěhovat se s rodinou do Domažlic. Tím také Dohalští ztratili jeden ze základních atributů typických pro šlechtu – pozemkové vlastnictví.

Dohalští se profilovali jako nacionálně česky a demokraticky smýšlející rod, což bylo pro šlechtu na přelomu 19. a 20. století opravdu výjimečné. Toto smýšlení se také odrazilo ve výchově dětí. Rodiče v nich pěstovali vlastenectví typické pro konec devatenáctého století. Vedli je k lásce k rodnému kraji, zemi a její řeci a v neposlední řadě ke studiu a poznávání českých dějin. Dokonce jim už v útlém dětství nechali ušít sokolské uniformy, což nebylo zcela běžné, neboť sokolské stejnokroje nosili obyčejně jen dospělí sokolové. Starobylý český původ rodu (doložen od 14. století), nacionalizace a demokratizace právě v průběhu „dlouhého“ 19. století a provázanost s „neurozenými“ vrstvami společnosti přispěly k jeho ztotožnění, mezi šlechtou vskutku ojedinelému, s československou státní ideou a k přirozenému zařazení mezi republikánské elity.

Vzhledem k nedobré materiální situaci využili Františkovi rodiče výhod Akademie hraběte Straky v Praze, která poskytovala ze svého nadačního fondu stipendia dětem z chudých rodin české šlechty,³ a poslali syny po absolvování přívozecké a doma-

Pálffy, Parish, Podstatzky-Thonsern, Riegr, Serényi, Schlik, Schönborn, Schwarzenberg, Sternberg, Strachwitz, Thun-Hohenstein a Wratislav. Viz *Archiv Kanceláře prezidenta republiky* (dále jen AKPR), Česká šlechta – memoranda, prohlášení ze září 1939.

3 Strakova akademie nese jméno hraběte Jana Petra Straky z Nedabylic a Libčan. Ten se rozhodl v závěti z 18. února 1710 darovat svůj majetek ve prospěch zřízení *akademie pro cvičení a exercitia mládeže chudé stavu vyššího národu českého*. Nadační listinu schválil císař teprve roku 1814. Ze Strakovy nadace tak byla udělována stipendia chudým příslušníkům české šlechty, kteří studovali na tuzemských univerzitách, lyceích a gymnáziích. Ve 2. polovině 19. století rozhodl zemský výbor použít peníze z fondu na vytvoření šlechtické akademie, která měla sloužit jako *vychovávácí ústav pro vyšší stavu království Českého*. Za tímto účelem vznikla i nová budova, v níž dnes sídlí Úřad předsednictva vlády ČR. Studovaly zde tři kategorie chovanců: a) neplatící chovanci b) chovanci, kteří obdrželi poloviční stipendium a c) chovanci platící. Viz *Ottův slovník naučný*, díl 1. (A – Alpy). J. Otto, Praha 1888, s. 606–607.

Zdeněk Hazdra

žlické obecné školy na studia do hlavního města Českého království. Žádný z bratrů Dohalských však k prostředí Strakovy akademie nikdy zcela nepřilnul. Postrádali v ní dostatek vedení k samostatnému myšlení a odmítali neúměrnou kázeň a disciplínu. František, považovaný za předčasně vyzrálého a oslňující svými osobitými názory, vyjádřil tento postoj dostatečně výmluvně v dopise z 22. ledna 1909, adresovaném bratru Antonínovi do Říma: *Ptá se, Toníku, na Akademii. Stále stejná, velkolepá, krásná, imposantní i žádoucí všem, kdož v ní nejsou, a nepochopená (protože nemožno pochopit) těmi, kteří jsou v ní. Akademii nemohu, ač jsem v ní už 12 let, zvyknout a upřímně mohu říci, že se nesmrtelně těším, až budu moci odejít. Bobudík, nebude už to dlouho trvat!*⁴

Velice úsměvně působí disciplinární zpráva V příčině chovanců oddělení vysokých škol Aloise Trmala rytíře z Taussicz a Františka Bořka-Dohalského hraběte z Dohalic, datovaná 23. května 1907. Jak se z ní dovídáme, zdravě sebevědomý a rázný František se 12. března toho roku vrátil společně se jmenovaným kolegou překročivše dobu *dopolední vycházky* povolenou za účelem *vykonání kolokvia do ústavu po polednách*, kdy *znamení zvonkem k obědu bylo již dáno, ve stavu úplně opilém*. Předtím se sešli s bývalými chovanci Akademie Karlem Veltrubským rytířem z Veltrub, Václavem Píseckým z Kranichfeldu a jinými studenty v jedné pražské vinárně *ke společné pitce na oslavu rigorosa Karlem Veltrubským právě složeného*. Václav Písecký za doprovodu jednoho z dalších oslavujících je pak v drožce přivezl až k hlavní bráně Akademie a za zvědavého zájmu kolemjdoucího obecenstva z ulice je dovedl do vestibulu. Aniž by kohokoliv informoval, ihned se sebral a s kolegou čekajícím v drožce zase odjeli. *Oba chovanci odebrali se pak do oddělení vysokých škol, přičemž cestou na schodišti rozbili orientační tabulky, jež tam jsou pověšeny*. Mezitím byl z hlavní brány o incidentu telefonicky zpraven ředitel ústavu. Ten *postihl oba chovance již v jejich pokojích; chovanec Alois Trmal ležel zprvu na zemi vedle umývadla v bezvědomí, pak přenesen byl na postel, a chovanec František Dohalský na posteli, nejsou mocen řeči*. Přivolaný domácí lékař konstatoval silné omámení alkoholem.

Ředitel Akademie se rozhodl případ exemplárně potrestat, neboť *byl s to, aby jak ve veřejnosti tak v ústavě vzbudil mnoho pohoršení*. Navíc někteří chovanci oddělení vysokých škol, a mezi nimi i Alois Trmal, byli už krátce předtím disciplinárně trestáni. Proto pan ředitel ve snaze zachovat mezi studenty patřičnou kázeň, předejít do budoucna podobným extempore a současně postupovat spravedlivě usoudil, že *vzhledem ku přítěžujícím okolnostem, zralejšímu stáří, předchozí důtce se strany ředitele akademie, jež se vyskytují u chovance Aloise Trmala, bylo by záhodno, téhož přísněji potrestati než Františka*

4 KÜMPEL-STÁNKOVSKÝ, Bohuslav: *Z osudů rodu Bořků-Dohalských z Dohalic*. Vlastivědná knižnice Staňkovska, Plzeň 1948, s. 24.

5 *Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Akademie hraběte Straky v Praze, karton (dále jen k.) 8, Disciplinární zpráva ze dne 23. května 1907, s. 1–3.

6 Míněni jsou, Antonín a Zdeněk Bořek-Dohalští. Původně ale na Strakově akademii studoval ještě jejich bratr Ludvík, který se však při vyučování biologie otrávil svinibrodskou zelení a následkům otravy 20. dubna 1909 ve věku 15 let podlehl. Tamtéž, Zpráva ředitele Akademie o stavu chovanců ve školním roce 1909/1910 ze dne 25. 11. 1909.

7 *Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR* (dále jen AMZV), osobní spis Františka Bořka-Dohalského.

8 K ní přibyl mladý gymnaziální profesor Otakar Zich (1879–1934), operní skladatel a estetik, zakladatel moderní hudební sémantiky. Podobně jako národopisci Jindřich Šimon Baar a Jindřich Jindřich sbíral chodské písničky. V Domažlicích se zamiloval do náčelnice tamního Sokola Marie Palečkové.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

Bořka-Dohalského, jenž byl dosud bezúhonný. Proto vyměřil Aloisi Trmalovi trest ve výši šesti hodin karceru, zatímco Františkovi Dohalskému o dvě hodiny nižší.⁵

Opomineme-li tuto humornou příhodu, otevíralo pražské prostředí Františkovi Dohalskému a jeho dvěma bratrům⁶ nové obzory. Vedle kvalitního vzdělání, jež jim Strakova akademie zprostředkovala a kterého dosáhli na českých středních a vysokých školách (František se Zdeňkem studovali práva, Antonín pak bohosloví v Praze, ale zvláště v Římě na papežské univerzitě De Propaganda Fide), zažívali období vrcholícího českého národního hnutí v samotném jeho centru.

Po absolutoriu právnické fakulty vstoupil (od února 1911) František Bořek-Dohalský jako konceptní praktikant do politické služby v Čechách a o tři roky později byl jmenován místodržitelským koncipistou.⁷ To už žil více než rok v manželském svazku s Miladou Krafferovou (oddáni 19. listopadu 1912), dcerou bývalého domazlického okresního hejtmána a nyní místodržitelského rady Gustava Kraffera, s jehož rodinou se Dohalští přátelili. Z okruhu manželčiny rodiny mimo jiné pocházeli i čtenáři Františkových literárních prvotin, které měla možnost číst i nepočetná skupina přátel v domazlické Literární jednotě, návštěvníci již chřadnoucího Jaroslava Vrchlického v Prunarově domě v čele s profesorem Fikejsem a ředitelem gymnázia Dvořákem s chotí a ostatní představitelé tamní městské vzdělanecké elity.⁸

Příležitostně, ale o to radostněji spolupracoval se skladatelem a sběratelem chodského folkloru Jindřichem Jindřichem, jehož hudební orientace se před první světovou válkou přiklápěla pod vlivem tehdejší české a světové tvorby k expresionismu. V tomto duchu komponoval písňové cykly *Památce Vrchlického*, *Mrtvá láska* a *O jedné lásce*. Většina textů k nim vzešla z pera slavného operního pěvce Karla Buriana a Františka Bořka-Dohalského, *mimořádnou inteligencí obdařeného a vzácně čestného umělce i člověka a oddaného Jindřichova přítele*.⁹ Poslední předválečný písňový cyklus *O jedné lásce* Jindřich zhudebnil na Dohalského verše, pro něž byl charakteristický složitý básnický sloh, silně ovlivněný Sovovou a Březinovou poezií, její symbolikou a mys-

Jejich starší syn, matematik, fyzik, filozof a estetik Otakar Zich ml. (1908–1984), založil na Karlově univerzitě první českou katedru logiky, razil cestu teoretické kybernetice a přitom všem stačil hrát na violoncello v Zichově klavírním triu. Mladší Jaroslav (1912–2002), profesor na AMU, vynikal jako klavírista a estetik. Spřízněnost Dohalských, Vuršových (majitelé penzionátu Krásnohorská na České Kubici, kde se odehrávaly pravidelné kulturní sešlosti), Zichových, Palečkových a Moravcových, spadající do tohoto údobí, prohloubily i sňatky, uzavřené v průběhu let mezi některými jejich potomky. Milada Moravcová, dcera violisty Karla Moravce, který kromě Ševčíkova kvarteta hrával i ve Varšavské filharmonii, se provdala za Otakara Zicha ml. Na svatbě, konané na pražské Staroměstské radnici v roce 1936, se sešla řada starých přátel, mezi jinými Karel Procházka ze Ševčíkova kvarteta, Zdeněk Bořek-Dohalský s chotí Annou nebo pozdější světoznámý dirigent Rafael Kubelík. Ze tří dětí Otakara a Milady Zichových se nejvíce proslavil benjamínek Karel (1949–2004), zpěvák s krásným tenorobarytonem a člen skupiny Spirituál kvintet. Nejstarší Marie (1937), profesorka fonetiky na Karlově univerzitě, si vzala za muže Václava Bořka-Dohalského (1941–2004), vnuka diplomata Františka. Bez zajímavosti jistě není, že do pražské vily Zichových ve Šrobárově ulici, v níž se scházivali hudební velikáni, se po listopadové revoluci v roce 1989 vrátil Rafael Kubelík jako domů. Vycházím z poznámek z rozhovoru s prof. Marií Bořek-Dohalskou (rozenou Zichovou, ženou Františkova vnuka Václava Bořka-Dohalského), který jsem vedl 7. února 2006, a z nesčetných dalších setkání, během nichž jsme diskutovali o osudech rodiny Dohalských ve 20. století.

9 ŠPELDA, Antonín: *Chodsko, domov můj. Život a dílo národního umělce Jindřicha Jindřicha*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1975, s. 22.

Zdeněk Hazdra

tikou. V tvůrčí součinnosti, třebaže každý v jiné pozici, oba pokračovali i v časech Dohalského diplomatického angažmá ve Vídni, kde se 3. března 1929 konal večer z Jindřichových skladeb. A právě cyklus písní *O jedné lásce* ve skladatelově klavírním podání a za zpěvu Soni Borovičkové slavil mimořádný ohlas jak u obecnosti, tak u vídeňské kritiky.¹⁰

Básnické nadání promítl František Bořek-Dohalský také do veršované komedie *Nerozřešeno*, kterou, záhy po sepsání v roce 1912, uvedlo plzeňské divadlo. Pokračoval drobnými literárními útvary. Soubory povídek *Bílý daněk* (1919) a *Začátek románu* (1938) datací symbolicky ohraničují počátky a zánik prvního československého státu. Svazek novel *Malé příběhy starého pána* vyšel u Františka Borového za okupace (1941).

V diplomatických službách republiky

Diplomacie byla v dobách habsburské monarchie téměř výlučnou doménou šlechty. Předurčovalo ji k tomu její kosmopolitní postavení, široké společenské styky, znalost jazyků, bohatství a kulturní zázemí. Také v meziválečné Evropě včetně nástupnických států Rakouska-Uherska objevíme v diplomatických službách řadu šlechtických zástupců, ať už jim právo užívat predikáty před jmény zůstalo či nikoliv. V Československu jich ale oproti jeho západním či jižním sousedům nalezneme opravdu poskrovnu. Češi, kteří se ve vrcholné fázi národního hnutí neopírali o šlechtu a vytvořili si nearistokratické, občanské elity, nebyli před rokem 1918 vládnoucím národem. Oproti nim se aristokracie, kromě svého kosmopolitismu, většinou upínala k vídeňskému dvoru, k němuž ji vázal slib věrnosti císaři. Situace se radikálně změnila rozpadem monarchie, který znamenal pro šlechtu ztrátu jejího dosavadního výsadního postavení. Po ustavení samostatného československého státu se tudíž nenašlo mnoho šlechticů, kteří by byli ochotni angažovat se za novou republiku na mezinárodním poli. Aristokracie jako celek už ani neměla hrát významnější roli v životě státu. Nadto sama měla spoustu jiných starostí: vyrovnat se se zánikem majetku, zrušením titulů a privilegií a začít se adaptovat na nové podmínky, jaksi se „poobčanštit“. Přesto se zástupcům urozených rodů dveře do československé diplomacie zcela nezavíraly. Vítání byli ti jednotlivci ze šlechtických kruhů, kteří se s přesvědčením přimykali k národu. Tak například hned po první světové válce dal své jméno plně k dispozici republice Max Lobkowicz, který, jak udává ve svých pamětech Julius Firt, bez nároku na plat léta působil na československém vyslanectví v Londýně.¹¹ Časem získal ministr zahraničí Edvard Beneš pro svůj úřad Františka Schwarzenberga. A podobně jako Lobkowicz vstoupil v zárodcích republiky do československého diplomatického sboru i František Bořek-Dohalský.

Zprvu získával zkušenosti jako místodržitelský úředník. V prvních měsících po převratu však šla jeho profesní dráha rychle nahoru. V květnu 1919 byl jmenován domažlickým okresním komisařem a za necelý rok poté, od února 1920, je evido-

10 Tamtéž.

11 FIRT, Julius: *Knihy a osudy*. Atlantis, Brno 1991, s. 27.

12 AMZV, osobní spis Františka Bořka-Dohalského.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

ván již jako zaměstnanec ministerstva zahraničních věcí. Pro kariéru diplomata měl dobré předpoklady. Kromě své mateřštiny ovládal němčinu, francouzštinu a angličtinu, nadto se v jeho výkazu cenilo, že *píše na stroji*.¹² Usnesením z 3. září 1920 ho vláda jmenovala ministerským tajemníkem v 7. hodnostní třídě státních úředníků s výhradním určením pro službu za hranicemi. Vzápětí byl přidělen na londýnské vyslanectví, kde nastoupil své angažmá 29. září téhož roku. Zde za necelé čtyři měsíce povýšil na základě rozhodnutí vlády z 15. ledna 1921 do hodnosti legačního tajemníka I. třídy.¹³

V začátcích československé diplomacie náleželo k jedněm z jejích podstatných úkolů navázat přátelské styky s politicky významnými státy světa a vytvářet v očích zahraniční veřejnosti pozitivní obraz nedávno zrozené země uprostřed Evropy. Velká Británie patřila mezi velmoci, o které se opíral versailleský mírový systém a de facto i existence Československa. O to důležitější bylo pro republiku udržování dobrých vztahů s ostrovním královstvím. Asi nikdo si nedělal velké iluze, že řadová Britové by toho o Československu příliš mnoho věděli. Bylo proto nezbytné soustředit se na propagaci vlasti nejen u královského dvora, ale i u ostatních diplomatických zástupců v Londýně, a samozřejmě též u běžných občanů britského království. K tomu mohla nejlépe posloužit kultura. Vyslanec Vojtěch Mastný krátce po svém příchodu do Londýna upozornil československé ministerstvo zahraničních věcí na absenci recepce většího stylu. Rozhodl se tedy ihned takovou uspořádat. V dubnu 1920 se mu k tomu naskytla příležitost, *ježto dlí zrovna v Londýně vynikající komorní sdružení naše, Ševčíkovo kvarteto*, informoval pražské ústředí, *jež uvolilo se na recepci účinkovati a tím způsobem odůvodňuje recepci i po stránce propagační*.¹⁴ Na 15. dubna pozval Mastný diplomaty z různých koutů světa, zástupce britského tisku, ale i Čechy právě pobývající v Anglii. Jednalo se zhruba o 800 lidí, z nichž se dostavila necelá polovina. A akce se podle jeho hlášení opravdu vydařila: [...] *přítomnost Ševčíkova kvarteta, jež při večeru účinkovalo, pozvedla recepci na uměleckou událost prvního řádu, kterážto okolnost došla náležitěho ocenění od účastníků, mezi nimiž zastoupeny byly také kruhy umělecké, jakož i zpravodajové jednotlivých listů*.¹⁵

O vystoupení Ševčíkova kvarteta na půdě našeho londýnského vyslanectví se bezpochyby zasloužil legační tajemník Dohalský. Vždyť všichni členové kvarteta byli jeho dobří známí a přátelé z nekonečných letních večerů trávených společně s dalšími kumštýři muzicírováním a vypravováním na České Kubici u Domažlic. Shledání muselo být určitě vřelé. S nimi dorazil k němu do Londýna kus domova a rodného kraje. V Londýně mu „rodinu“ tvořili Max Lobkowicz a hlavně spolužák z gymnaziálních let, budoucí vyslanec, nyní ještě legační rada Jan Masaryk.

V té době byl Dohalský již vdovcem. Žena Milada mu zemřela 30. října 1919, když bylo jejich synovi Jiřímu pouhých pět let. Po nástupu na ministerstvo v roce 1920 se o Jiřího starali Dohalského rodiče a chůva z dětství, v rodině dávno zdomácnělá

13 Tamtéž.

14 AMZV, f. Diplomatický protokol 1918–1939, československé zastupitelské úřady v cizině, Londýn, k. 3, Administrativní zpráva, v Londýně 13. 4. 1921.

15 Tamtéž, Administrativní zpráva, v Londýně 22. 4. 1921.

Zdeněk Hazdra

Markéta Příbková, která se ujala hlavní výchovatelské role poté, co rok po Františkově ženě skonala i jeho matka Ludovika. Radost z příchodu z provinčních Domažlic do milované Prahy mu kalily bolestné vzpomínky na zesnulou ženu a stesk po vzdáleném synovi. Začal mu psát dopisy, které souborně vyšly v roce 1938 ve Vídni a o nichž se vyjádřil, že *byly a budou výrazem nálady, a svědkem citových vznětů, které naplňovaly můj život a které jej naplňují i dnes [...]*¹⁶ Cítil osamocенost a výčitky svědomí, že syna nemohl vzít s sebou: *Máma Ti umřela a táta Ti ujel!*¹⁷

Na syna myslel také ve svém prvním dopise z Londýna v lednu 1921, v němž se mu mj. svěřil se zprvu nelehkým hledáním osobního vztahu k cizímu velkoměstu: *Mám rád to velké ostrovní mraveniště, do něhož jsem před časem padl s pocitem, který se skoro podobal děsu a k němuž jsem necítil z počátku nic než chlad, protože nemluvílo ke mně, k mému srdci, k mé duši, protože bylo němé, cizí a úsečně odpovídající.*¹⁸ Netrvalo dlouho a bratr Antonín za doprovodu chůvy Markéty přivezli Jiřího k jeho otci do Anglie. Časem našel František pro syna novou maminku, když se v červenci roku 1927, již za profesního angažmá ve Vídni, znovu oženil.¹⁹ Vzal si Věru Baxantovou, jejíž švagr, bratr jejího zesnulého manžela, dr. Vladimír Višek, se stal později protokolárním šéfem státního prezidenta Emila Háchy. Dohalského druhá žena si přivedla rovněž jednoho syna z předchozího manželství. Společně se snažili dětem vytvořit útulný domov. Rodina za jeho působení ve Vídni žila pohromadě a oba synové studovali na tamních školách českého školského spolku Komenský.

Básník a překladatel Hanuš Jelínek poznal Františka Dohalského ještě jako mladého komisaře okresního hejtmánství v Domažlicích. *Byl to krásný, urostlý hoch ušlechtilého, brdého a přitom skromného chování, který měl slušný literární talent, ale pojímal literaturu tak trochu jako soukromou zábavu a nikoliv jako životní osud,*²⁰ vzpomínal po letech na svého přítele. V Londýně Dohalský přijal nabídku spolupráce s Lidovými novinami, kterou mu zprostředkoval další z blízkých přátel, Arne Novák. Se šéfredaktorem Arnoštem Heinrichem se domluvil, že se v příspěvcích omezí *pouze na věci kulturní a to, co Vy jste označil „zajímavostmi všeho druhu“, psané lebcí formou pro Vaše články sázené kursivou.* Heinricha též požádal, aby *poukazoval honoráře na filiálku České Průmyslové Banky v Domažlicích.*²¹ Možná proto, že v Domažlicích měl syna, ale i otce a „tetu“ – tedy chůvu Markétu Příbkovou...

16 BOŘEK-DOHALSKÝ, František: *Táta píše klukovi*. Vlastním nákladem, Vídeň 1938, s. 64.

17 Tamtéž, s. 9.

18 Tamtéž, s. 29.

19 Před sňatkem s Věrou Baxantovou se František Dohalský zasnoubil s Věrou Hružovou, do níž byl rovněž zamilován Karel Čapek. Všichni se potkávali v literárním salonu paní Lauermannové-Mikschové. Navíc otec Věry Hružové byl ředitelem panství hraběte Dohalského na Domažlicku. Robert Sak uvádí, že Věra Hružová zasnoubení zrušila. Oproti tomu její přítelkyně Miloslava Holubová vzpomíná, že od sňatku ustoupil Dohalský, což ji prý hluboce zasáhlo, neboť ho milovala už od dětství, a uvažuje o případných příčinách: *Věra byla chudá – nová žena byla nejen velmi sympatická a bezká, ale i velmi bohatá; a diplomaté, už od časů starého Rakouska, buď museli být sami velmi zámožní, nebo mít zámožnou ženu. Možná že i to brálo nějakou roli.* Srov. HOLUBOVÁ, Miloslava: *Necestou cestou*, úryvek z připravovaných pamětí, blíže nespecifikovaný novinový výstřižek, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského; SAK, Robert: *Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*. Paseka, Praha – Litomyšl 2003, s. 233.

20 JELÍNEK, Hanuš: *Zabučaly lesy. Kniha vzpomínek*. František Borový, Praha 1947, s. 476.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

Podobně jako s Arne Novákem nebo Hanušem Jelínkem spojovala Františka Bořka-Dohalského záliba v umění a literatuře i s Alexandrem Bačkovským, v té době sekčním radou ministerstva zahraničních věcí. Oba velmi rádi docházeli do literárního salonu paní Lauermannové-Mikschové neboli „Bábušky“, jak jí s oblibou říkali.²² V dopisech z Londýna líčil Bačkovskému jak běžný chod legace, tak starosti, nejen osobní, jež ho trápily: *Vzpomínám často, jak se vám tam všem vede, a musel bych vzpomínat, i kdybych nevzpomínal z vlastního podnětu, pobádán k tomu častými narážkami a notickami více méně duchaplnými, jimiž se hemží naše časopisy, z nichž žádný anebo málokterý nedovede si odeprít příležitost, aby se neotřel o ministerstvo zahraničních věcí a jeho hlavu. Jest to velmi často přirozená bloupost, která podobné výpady diktuje, ale ještě častěji zámyslná zlá vůle. Myslím, že nechybím, řeknu-li, že v demokratické republice by mnohým velmi často prospělo, kdyby pocítili na svých zádech anebo trochu níže docela nedemokratický karabáč.*²³

V únoru 1922 ministerstvo zahraničí žádalo povolat zpět do Prahy úředníka 8. hodnostní třídy. Řada přišla na Lobkowicze, což byla pro Dohalského do jisté míry úleva, neboť se velice obával brzkého odvolání. V témže dopise přiznal Bačkovskému své důvody: [...] *mám v tom zájem také egoistický, poněvadž bych velmi nerad, aby snad ministerstvo, ponechavši zde 2 úředníky VIII. hod. třídy, nepřišlo na to, že by místo těchto dvou mohlo odvolat jednoho VII. tř. hod., což by se už týkalo osobně mne. Víš velmi dobře, z toho, co jsem Ti v Praze řekl, kterak z důvodů finančních i rodinných by mne podobné odvolání potrefilo, a doufám, že budeš držeti nade mnou svoji ochrannou ruku.*²⁴

21 *Moravský zemský archiv v Brně* (dále jen MZA), f. G 426 (Lidové noviny Brno 1912–1952), k. 88, fasc. 88, dopis Františka Bořka-Dohalského šéfredaktoru Arnoštu Heinrichovi, Londýn, 3. 3. 1921.

22 Salony sloužily nejen k pravidelnému setkávání české inteligence, nýbrž také odrážely snahy měšťanských kruhů napodobovat zvyklosti, životní styl a reprezentativnost šlechty. V Praze existovala na přelomu 19. a 20. století řada známých, zvláště literárních salonů. Vybranou společnost ve svých domácnostech hostily dramatická Gabriela Preissová, herečka Marie Laudová-Horíčková, spisovatelka Anna Marie Tilschová, Růžena Svobodová nebo Anna Lauermannová-Mikschová, dcera známého pražského porodníka MUDr. Mikuláše Miksche, mj. blízkého přítele zetě Františka Palackého, Františka Ladislava Riegra. Od prahu 80. let 19. století, kdy se dveře vskutku prvního literárního salonu v Praze v domě na dnešním Jungmannově náměstí poprvé otevřely svým návštěvníkům, se v průběhu deseti letů mezi hosty paní Lauermannové vystřídala celá plejáda osobností. K těm nejstarším, zakládajícím, náležel výše jmenovaný rodinný přítel, spolu se svým tchánem Františkem Palackým politický vůdce národa, František Ladislav Riegro. Potkali bychom se zde s kosmopolitně orientovaným triumvirátem mistrů pera Josefem Václavem Sládkem, Jaroslavem Vrchlickým a Juliem Zeyerem, historiky Jaroslavem Golle, Antonínem Gindelym a jeho žákem Antonínem Rezkem, jedním z tvůrců české právní vědy Antonínem rytířem Randou, otcem prvního českého nositele Nobelovy ceny a stoupencem historickoprávní školy Leopoldem Heyrovským, prvním českým profesorem národního hospodářství Albínem Bráhem, ekonomem a politikem-realistou Josefem Kaizlem nebo herbartovsky orientovaným filozofem Josefem Durdíkem, do Masarykova příchodu na českou univerzitu jediným přednášejícím „praktickou filozofii“, a mnohými dalšími. Z mladší generace se k hostům salonu paní Anny zařadil i František Bořek-Dohalský, jenž se vedle své profese ve státní službě věnoval ze záliby literární tvorbě. S ním sem docházeli mj. literární historici Arne Novák s Albertem Pražákem, prozaik a novinář Karel Čapek s oběma sourozenci Josefem a Helenou a budoucí ženou, herečkou Olgou Scheinpflugovou, básník Otakar Theer, historik Josef Pekař či Alice Masaryková, s jejímž bratrem a taktéž budoucím diplomatem Janem se František přátelil od studentských let, společně strávených na malostranském gymnáziu. Srov. SAK, Robert: *Salon dvou století*.

23 *Literární archiv Památníku národního písemnictví* (dále jen LAPNP), pozůstalost Alexandr Bačkovský, dopis Františka Bořka-Dohalského Alexandru Bačkovskému, Londýn, 24. 2. 1922.

24 Tamtéž.

Zdeněk Hazdra

V Londýně František Dohalský setrval něco přes tři roky. V květnu 1923 ministerstvo zahraničí rozhodlo o jeho přeložení do pražského ústředí. Mělo se tak stát k 1. říjnu. Naši diplomaté v těchto časech zdaleka nedisponovali takovým servisem, jak se dnes můžeme domnívat. Nejednou byli nuceni sáhnout ve výdajích na reprezentaci do vlastní kapsy. Vedle toho nesli náklady za stěhování do místa působnosti či úhradu nájemného. Alespoň v Dohalského případě tomu tak bylo. Na uvedené výlohy si půjčil a pak ze svých honorářů dluh postupně splácel. Úmysl jeho nadřízených stáhnout ho do Prahy mu očividně způsoboval nemalé komplikace. Obrátil se tudíž s prosbou přímo na ministra Beneše, aby jeho odvolání odsunul k 1. lednu 1924. Pokud by mu nemohl ministr vyhovět, požádal ho alespoň o vyplacení říjnového platu. Benešovi popsal svoji situaci a ujistil ho, že použije času, po který bych zde byl ještě ponechán, k tomu, abych urovnal své finanční a rodinné záležitosti, které tím, že předepsána mi byla k náhradě částka skoro 100 £ za moje stěhování provedené před více než 2 lety do Londýna, a tím, že jsa vdovcem, mám syna a musím stěhovat celou domácnost jako bych byl ženatý, jsou komplikovanější než v jiných případech a vyžadují nepoměrně delšího času, aby uvedeny byly do pořádku. Následně Beneše detailně seznámil s aktuálním stavem svých financí, který dává nahlédnout nejen do každodennosti československého prvorepublikového diplomata: *Na předepsanou úhradu za stěhování složil jsem již určitý obnos, neb ministerstvem mi povoleny byly měsíční splátky ve výši 4 £. Zbývá však ještě uhradit obnos asi 60 £, který jest mi naprosto nemožno splatiti v době dvou měsíců. Více než 4 £ měsíčně, jež mi byly Prahou povoleny, jsem spláceti nemohl, poněvadž do 1. června splácel jsem dluh, jenž vznikl tím, že se svolením Prahy vypůjčil jsem si od legace 130 £, které jsem musil složit při najímání a zařizování svého bytu zde.*²⁵ Beneš nakonec nalezl pro Dohalského pochopení a odložil jeho návrat z Londýna do Prahy ke dni 1. prosince 1923.²⁶

V Praze poté Dohalský zastával funkci ministerského tajemníka. Do svého dalšího odchodu za hranice strávil v domácím prostředí přibližně stejnou dobu jako v Londýně, tedy tři roky a pár měsíců k tomu. Tentokrát byl k datu 1. března 1927 vyslán do Vídně, s níž spojil v porovnání s relativně krátkou londýnskou misí zbytek své diplomatické dráhy. Až na přestávku způsobenou druhou světovou válkou zde prožil dlouhých 15 let. Ve Vídni začínal jako legační tajemník I. třídy, ale brzy se vypracoval na odborového radu, posléze legačního radu II. třídy a vrchního odborového radu. V meziválečném období patřil k nejdůležitějším osobnostem československého vyslanectví. Hned několikrát je řídil po delší čas sám coby chargé d'affaires. Do oblasti jeho působnosti spadaly především politicko-právní otázky. Noblesním vystupováním a důvěryhodností si dokázal získat jak oblibu tamních Čechů, tak přízeň u vídeňských úřadů a členů ostatních zahraničních legací.

Rakousko roku 1927, do kterého Dohalský přicházel, se navzdory světové hospodářské konjunktuře stále potýkalo s hospodářskými problémy, jež provázela inflace, nezvladatelné deficity státního rozpočtu, neúměrný schodek obchodní bilance a vysoká nezaměstnanost, která měla spíše vzestupnou tendenci. Zmítala jím poli-

25 AMZV, osobní spis Františka Bořka-Dohalského, dopis ministru Benešovi, v Londýně 16. 7. 1923.

26 Tamtéž, osobní spis Františka Bořka-Dohalského.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

tická nestabilita. Rakušané řešili svoji nevyhraněnou identitu splývající s němectvím. Z diplomatických zpráv zasílaných naší ambasádou do Prahy vyplývá, že se neustále přetřásal problém anšlusu s Německem, podunajské federace, restaurace Habsburků a vůbec celkové orientace státu, o jehož životaschopnosti nebyl každý zcela přesvědčen. Dohalský přijížděl do doutnající atmosféry. Přibližně před měsícem došlo ke krvavým událostem v pohraniční obci Schattendorf v Burgenlandu, kde do průvodu socialistického Schutzbundu ze zálohy stříleli monarchističtí frontoví bojovníci, jimž na místě padli za oběť nezaměstnaný válečný invalida a devítiletý chlapec. V zemi se vzedmula vlna stávek a vše mělo dohru v červenci, když soud osvobodil střílející s odůvodněním, že prý tak činili v sebeobraně. Následovaly opět stávky a manifestace. Ve Vídni vzaly davy útokem justiční palác, poblíž umístěnou policejní strážnici a redakci křesťansko-sociálního listu *Reichspost* a všechny tyto budovy zapálily. Události z léta 1927 ukázaly křehkost rakouské demokracie. Politická situace se neuklidňovala, ba naopak, v příštích měsících a letech se ustavičně zostřovala. Úpěnlivý boj mezi sebou sváděli vládní křesťanští sociálové s opozičními sociálními demokraty. Oba tábory čím dál více využívaly polovojenských organizací – občanský blok Heimwehru a socialisté Schutzbundu. Navrch získávala pravice podporovanou oficiálně jinak nestrannickým Heimwehrem, uvnitř kterého spolu soupeřily dva antidemokratické směry: jeden nacionálně-socialistický, orientovaný na hitlerovské Německo, druhý reprezentující rakouskou odrůdu fašismu, tzv. austrofašismus, který hledal oporu a inspiraci v Itálii a jehož stoupenci spolupracovali s křesťanskými sociály. Demokracii bylo v Rakousku definitivně puštěno žílu v údobí let 1933–1934, kdy kancléř Engelbert Dollfuss postupně zrušil parlament, vyhlásil konec politických stran (zejména rozpustil tehdy ještě největšího rivala, sociálnědemokratickou stranu), zákaz shromažďování, zrušil odbory, zvýšil cenzuru, až nakonec nastolil autoritativní diktaturu a květnovou, podle italského vzoru tzv. korporativní ústavou z roku 1934 Rakousko proměnil ve stavovský fašistický stát. Zavedení diktatury však Rakousku klid nepřineslo. Bylo zájmovou sférou sousedního Německa a jejího vůdce, který vytrvale podporoval rakouské nacisty a jejich úsilí o spojení Rakouska s Říší. Tento záměr se mu také v březnu 1938 podařilo uskutečnit a autoritativní režim byl tak vystřídán režimem zcela totalitním.²⁷

Nehledě na rozvášněné politické prostředí bylo důležité udržovat korektní vztahy s rakouskou vládou a rovněž dbát zájmů početné české menšiny žijící ve Vídni. Celé široké pole Dohalského aktivit připomněl tisk, když se po druhé světové válce, už jako vyslanec, natrvalo loučil s Vídni: *Všude byla zřejmá jeho jasná a určitá snaha: získávat republice a národu přátele, chránit její zájmy, pěstovat kulturní styky, propagovat naše české a slovenské umění a chránit zájmy naší krajanské větve.*²⁸ Využíval k tomu svých vlastností,

27 Pro poznání dění v Rakousku mezi válkami, zvláště konce 20. a průběhu 30. let, jsou velice zajímavým pramenem politické zprávy zasílané našimi diplomaty, včetně Dohalského, z Vídne do Prahy. Viz AMZV, f. Politické zprávy, Rakousko, Vídeň; z literatury srov. VEBER, Václav a kol.: *Dějiny Rakouska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s. 472–534.

28 Vyslanec Dohalský se loučí s Vídni. *Československý svět. Orgán Československého ústavu zahraničního*, únor 1949, osobní archiv Antonína Bořka-Dohalského.

Zdeněk Hazdra

umění jednat s lidmi a vzbuzovat v nich důvěru. Vídeňští Češi k němu chovali opravdovou úctu. Při příležitosti Dohalského 60. narozenin mu uspořádali oslavu a neopomenuli ani vzpomenout a ocenit tehdejší činnost legačního rady Bořka-Dohalského, jenž býval u rakouských úřadů známější než vyslanci, kteří se častěji měnili. Těšil se neomezené důvěře činovníků krajské větve a pomáhal, kde mohl. Kolonie věděla, koho v něm má. Když prošel, vždy usměvavý, prostornou dvoranou o národních svátcích nebo společných velkých projevech, pohlíželi k němu krajané s radostným obdivem. „Je to krásný člověk – ten náš vyslanec!“ Spolupráce s ním byla radostná! Nesouhlasil-li s něčím, dovedl to povědět svým vlastním humorným způsobem a tak, že si i odmítnutého zavazoval. Bývala i stranická napětí a neklid v menší, nechybělo ani osobních sporů. Bylo-li třeba při tom vyššího zásahu, vždy se osvědčilo osobní kouzlo našeho legačního rady [...] Organizování menšinového školství, účelná sociální péče o děti a potřebné krajané, soustavná kulturní činnost, zájezdy uměleckých těles z vlasti i jednotlivých významných umělců, výstavy domácích výtvarníků, to vše se těšilo a těší dosud přátelské pomoci našeho vyslance.²⁹

Z dokumentace, jež se nám dochovala, víme, že Dohalský skutečně v případě nutnosti a naléhavosti neváhal intervenovat na vlivných místech. A nejen v politických otázkách, ale často právě ve prospěch české menšiny a jejího školství ve Vídni. Hojně za tím účelem využíval kontaktů a ze srdečných formulací v korespondenci se zdá i vskutku přátelských vztahů s Theodorem von Hornbostlem, vyslancem a šéfem politického oddělení ve spolkovém kancléřství.³⁰ Bylo-li třeba zjistit důležité informace o vládních postojích nebo napomoci kladnému vyřízení např. přiznání rakouského občanství pro československé občany či již zmíněných školských záležitostí, obracel se Dohalský nejednou právě na Hornbostla, který se mu snažil vyhovět a osobně se přimlouval u rozhodovacích orgánů s tím, že *hrabě Dohalský je neobyčejně loajální kolega, na jehož ochotu je občas odkázán*, a proto by byl vděčný, kdyby bylo možné v uvedených náležitostech mu vyjít vstříc a bez obtíží je vyřešit.³¹

29 Vyslanec Fr. Bořek-Dohalský 60 let, *Vídeňské svobodné listy*, 4. 10. 1947.

30 Theodor von Hornbostel (1889–1973) pocházel ze známé vídeňské továrnícké rodiny. Po diplomatické službě v Konstantinopoli, Budapešti či Turecku se v roce 1930 vrátil zpět do Vídně, kde ho v roce 1933 jmenoval kancléř Dollfuss, jehož velké důvěře se von Hornbostel těšil, vedoucím politického oddělení na kancléřství. Hornbostel ho doprovázel při všech jeho zahraničních cestách. Byl rozhodným zastáncem rakouské nezávislosti a odmítal úvahy o anšlusu s třetí říší. Také hned po obsazení Rakouska Německem patřil k prvním zatčeným. Pět let pak strávil v koncentračních táborech, mj. stejně jako Dohalský v Dachau. Po roce 1945 se již do diplomacie nevrátil a v roce 1953 založil výzkumný institut pro dunajský prostor. Srov. ACKERL, Isabella – WEISSENSTEINER, Friedrich: *Österreichisches Personen Lexikon*. Ueberrreuter, Wien 1992, s. 191. Teprve na konci roku 2006 vyšla o Hornbostlovi první biografická práce: DÖRNER, Christian – DÖRNER-FAZENY, Barbara: *Theodor von Hornbostel 1889–1973*. Böhlau, Vídeň – Kolín n. R. – Vymar 2006. V souvislosti s uvedením jmenované knihy citovaly noviny v titulcích výrok knížete Johanna Schwarzenberga, diplomata v Hornbostlově éře působícího v Berlíně a Římě, který Hornbostla označil „einer der besten Österreicher“. *Die Furche*, 23. 11. 2006, s. 10.

31 *Österreichisches Staatsarchiv Wien*, Nachlass (pozůstalost) – Theodor von Hornbostel, fol. 388, Brief von Hornbostel an Herrn Sektionschef Ignatz Ruber, 14. 6. 1933; dalších několik dopisů mezi Hornbostlem a Dohalským je rovněž uloženo v Österreichisches Staatsarchiv Wien, f. Archiv der Republik, Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten, Neues Politisches Archiv (1918–1939), k. 236, Liasse Österreich 2/16, fol. 775, 776, 783, 784, 797, na rozdíl od běžných diplomatických sdělení si oba muži nezdírká tykají a oslovují se „lieber Freund“.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

V důvěrné zprávě z 25. června 1936 Dohalský o Hornbostlovi psal: [...] *je vlastně hlavní osobou v zahraničním úřadě jako šéf politické sekce, když starý generální sekretář Peter zastává tuto funkci vlastně jen teoreticky. Prakticky provádí vše Hornbostel, který je pravou rukou Schuschniggovou a který také často u audiencí diplomatů u Schuschnigga osobně asistuje.*³² Na Hornbostla zřejmě působil Dohalského starobylý původ, neopomínal ho oslovovat hrabě, přestože tituly byly zákony zrušeny. Sám byl von, i když se jednalo o „novošlechtice“. Spjovala je také záliba v umění, především v hudbě. Pro diplomaty je vůbec důležité, aby též našli společná témata nediplomatického rázu. Vzájemné sympatie a důvěra v diplomacii a v politice nikoliv nepodstatným způsobem spolurozhodují o zdárnosti jednání a vůli nacházet uspokojivá východiska.

Dohalský nebyl ve Vídni zdaleka jediným diplomatem šlechtického původu. Francii například zastupoval Laffayetův prasynovec Charles comte de Chambrun, s kterým udržovala naše ambasáda *poměr velmi srdečný*. V očích vyslance Huga Vavřečky si de Chambrun zakládá *trochu na svém aristokratickém původu a rád se zmiňuje o svých předcích* [...] *Politicky je konzervativní a sympatizuje s hnutím katolickým. Má však porozumění pro moderní dobu a pro nové úkoly francouzské politiky. Ve Vídni šel ruku v ruce s námi.*³³ Horší to bylo s anglickým vyslancem vikontem Chilstonem, jenž byl *typický anglický diplomat menšího formátu*, soudil Vavřečka a okamžitě dodával: *je velmi rezervovaný* [...] *Styků nevyhledává a omezuje se na život rodinný a na svou užší společnost několika aristokratů.*³⁴ Jestliže Dohalský měl *svého Hornbostla*, Vavřečka si našel hraběte Lerchenfelda, tedy bývalého ministerského předsedu Bavorska a do jara 1931 německého vyslance ve Vídni. Lerchenfeld patřil k předním členům bavorské lidové (katolické) strany. S Vavřečkou se setkával při nejrůznějších recepcích i soukromě, dokonce spolu podnikali pěší procházky do okolí Vídně, při nichž diskutovali nejen o mezinárodních vztazích, ale také o demokracii v moderním světě. Vavřečka o něm referoval do Prahy: [...] *je to konservativce moderního typu, v praxi realista a demokrat* [...] *akcentoval prospěšnost a nezbytnost demokratických institucí, zejména obecného a rovného volebního práva proti ideím fašismu a bolševismu* [...] ³⁵

Lerchenfeld opustil Vídeň v dubnu 1931, aby se ujal místa německého vyslance v Bruselu. Rok po něm odcestoval z Vídně i Vavřečka. Na rozdíl od Lerchenfelda vystoupil z diplomatické služby a nastoupil coby jeden ze závodních ředitelů v Baťově obuvnickém impériu ve Zlíně. Ve Vavřečkově odchodu spatřoval Dohalský osobní důvody a jeho rozhodnutí litoval.³⁶ Na postu československých vyslanců a Dohalského nadřízených, pro něž byl de facto pravou rukou, se ve Vídni ještě do roku 1938 vystřídal Zdeněk Fierlinger, Ferdinand Veverka a Rudolf Künzl-Jizerský.

32 AMZV, f. Politické zprávy, Rakousko, Vídeň, 25. 6. 1936.

33 Tamtéž, Vídeň, 11. 4. 1928.

34 Tamtéž, Vídeň, 14. 4. 1928.

35 Tamtéž, Vídeň, 3. 3. 1927.

36 Arne Novákovi napsal: *Jisto je tolik, že je to pro službu velká škoda, že odešel a že v ministerstvu ho neradi pouštěli. Já osobně jeho odchodu lituji velmi* [...]; viz LAPNP, pozůstalost Arne Novák, dopis Františka Bořka-Dohalského Arne Novákovi, Vídeň, 4. 6. 1932.

Zdeněk Hazdra

Dohalský a Vavrečka ovšem zůstali nadále v přátelském kontaktu.³⁷ Hned v srpnu 1932, krátce po tragické smrti Tomáše Bati, se za ním vypravil na návštěvu do Zlína a na podzim své postřehy a úsudky obsáhle vylíčil příteli Arne Novákovi: [...] *musím doznat, že jsem nemohl se ubránit dojmu, kterým na mě zapůsobilo to obrovské dílo vlastně jednoho člověka za dobu tak strašně krátkou. Nikdy jsem příliš nesympatizoval s nebožtíkem – ale tváří v tvář jeho dílu nemohl jsem mu upřít velikost. A řekl jsem si, že snad pro podnik sám bylo dobře, že mu osud vyrazil z ruky otěže vlády, protože kdo ví kam by se nebyl ještě odvážil a zda by nebyl dělal víc než konec konců může smrtelník třeba geniální [...] Vavrečkovi se jeho nové povolání moc líbí, ale, jak jsem se mohl přesvědčit na vlastní oči, nadře se přímo velectně. To je přece jen pohodlnější dělat diplomata.*³⁸

Čerpat uklidnění a odpočívat jezdil Dohalský na Slovensko, do Nového Smokovce v Tatrách. Trávil tam každoročně pár letních týdnů. Pomáhaly mu také po zdravotní stránce. Trpěl příznaky tuberkulózy a srdce rovněž nebylo úplně zdravé. Sklony k sebelítosti v jeho chování ale nezpozorujeme. Komu jinému než Arne Novákovi své zdraví s nadhledem a vtípem okomentoval: *Konečně jsem se tam postavil zase na nohy. Myslím, že se mi daří dobře, nepozoruji aspoň nic, co by mne vážně znepokojovalo. Vypadám prý moc dobře (dle úsudku jiných) a víno mi chutná znamenitě (dle úsudku vlastního) a tak si myslím, že to nemůže být s mým zdravotním stavem tak zlé.*³⁹

Nicméně uklidnění nepřinášela vnitropolitická situace u našich jižních sousedů ani mezinárodní dění. Před svou návštěvou Vavrečky ve Zlíně Dohalský informoval v souvislosti s Baťovou smrtí domácí ministerstvo zahraničí o vzrůstajícím vlivu Hitlerovy strany v Rakousku a o útocích extrémně pravicového tisku namířených proti Československé republice, československé menšině ve Vídni a jejím spolkům: *Ohlas tragické smrti Tomáše Bati ukázal znovu velmi názorně, s jakou ochotou jest velická část vídeňského tisku připravena referovati o všech událostech, od nichž očekává nepříznivé důsledky pro Československo a jeho hospodářský život.*⁴⁰ V příštích šesti letech ona agresivita nacistického režimu nepolevovala, ba stoupala. Během bouřlivého února roku 1934 a po zákazu rakouských socialistů pomohla naše vídeňská legace před zatčením jejich předsedovi Otto Bauerovi, kterému Československo poskytlo azyl. V březnových anšlusových dnech roku 1938, kdy austrofašismus byl nahrazen nacionálním socialismem, legační rada Dohalský zachránil mnohé své neárijské přátele tím, že jim umožnil převoz v diplomatickém voze do Bratislavy. Do roka Hitler stanul i v Praze.

37 Dohalský se ženou Věrou také chodívali do rodiny Vavrečkovy dcery Boženy Havlové, manželky podnikatele Václava Marii Havla a maminky prezidenta Václava Havla. Jak vyplývá z knihy návštěv, kterou si vedla, setkávali se u Havlů v domě na Palackého, dnes Rašínově nábřeží na čajích a koktejlech na konci 30. a začátku 40. let František Dohalský s chotí Věrou, protektorátní ministři V. Klumpar, L. K. Feierabend a D. Čípera, ze šlechticů se v záznamu uvádí Fr. Schwarzenberg s manželkou Amálií Lobkowiczovou, dále zavítali např. diplomaté H. Masařík s J. Jínou, paní Baťová a Jan Antonín Baťa aj.; osobní archiv Ivana M. Havla.

38 LAPNP, pozůstalost Arne Novák, dopis Františka Bořka-Dohalského Arne Novákovi, Vídeň, 6. 10. 1932.

39 Tamtéž, dopis Františka Bořka-Dohalského Arne Novákovi, Vídeň, 4. 6. 1932.

40 AMZV, f. Politické zprávy, Rakousko, Vídeň, 14. 7. 1932.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

Léta nadějí a zmaru

Po anšlusu Rakouska a zrušení československého vyslanectví ve Vídni přešel František Bořek-Dohalský zpět do pražského ústředí ministerstva zahraničních věcí. Působil zde jako ministerský rada až do jeho postupné likvidace za okupace.⁴¹ V jejím prvním roce neváhal za sebe a syna Jiřího podepsat zářijové prohlášení české šlechty, kterým přibližně osm desítek příslušníků šlechtických rodů dalo jasně najevo svou sounáležitost s českým národem v odporu proti německé okupaci. Dohalský nepochybně předpokládal, že tento krok nenechají nacisté bez povšimnutí. Jeho jméno se časem dostalo dokonce i na seznam zakázaných českých autorů.⁴²

Spolu s oběma bratry byl bytostně ukotven v ideovém ovzduší první republiky. Spojovalo je přesvědčení založené na víře ve svobodu člověka a v demokratické uspořádání společnosti. Vážili si prezidenta T. G. Masaryka, přimykali se k jeho politické linii a hodnotové orientaci vycházející z „masarykovských“ ideálů humanitních. V duchu těchto zásad se snažili také působit v rámci svých povolání. Zatímco František konal na poli diplomatickém, Antonín ve sféře kněžské služby. V meziválečném dvacetiletí dosáhl významných pozic v římskokatolické církevní hierarchii. Postupně se stal svatovítským metropolitním kanovníkem a arcibiskupským kancléřem. Ztělesňoval jakýsi svorník mezi světem duchovním a světským. Usiloval o jejich vzájemnou harmonizaci, přestože jejich vztahy se, alespoň v počátcích republiky, neobešly bez napětí a svárů. Zato nejmladší Zdeněk, aniž dokončil studia práv, propadl zájmu o politiku, který naplňoval v roli parlamentního zpravodaje Lidových novin. Pro „Lidovky“ zosobňoval neocenitelný informační zdroj, daný jeho kontakty na představiteli Hradu a vysokého katolického kléru.

Nacistická agrese nenávratně zničila „Masarykovo“ Československo, tj. nejen státní útvar, ale především svět, s nímž se liberálnědemokratické elity, ke kterým Dohalští náleželi, ztotožňovaly. Tento útok na národní identitu vyvolával přirozený odpor a přiváděl jednotlivce i celé skupiny do odboje. Zapojili se do něj samozřejmě i bratři z rodu Bořků-Dohalských. Nejznatelnější stopu v něm zanechal nejmladší Zdeněk, který pod krycími jmény „Halík“ či „Bedrník“ vystupoval v rámci podzemních organizací demokratické resistance, Politického ústředí, respektive Ústředního vedení odboje domácího. Významně spoluvytvářel informační spojení mezi protektorátní vládou premiéra Aloise Eliáše a státním prezidentem Emilem Háchou na straně jedné a Benešovou londýnskou exilovou vládou na straně druhé. Ve zpravodajských aktivitách mu pravděpodobně pomáhali také František s Antonínem, kteří disponovali mimořádnými styky v diplomatických a církevních kruzích. O jejich odbojových

41 K 31. 12. 1939 byl František Bořek-Dohalský dán na dovolenou s čekatelným a obdržel poukaz čekatelného ve výši 54 000 K ročně. Na podzim 1941 musel doložit, že není židovského původu, resp. ani židovský mišenec 1. a 2. stupně a že nežije v manželství se židovkou. Nakonec byl dnem 31. 10. 1942 přeložen do trvalé výslužby. Jelikož se v tu dobu nacházel již téměř pět měsíců ve vězení, snížil se výměr čekatelného a posléze výslužného, vypláceného jeho manželce Věře, na 17 100 K ročně. K němu náležel ještě drahotný přírůstek 2100 K. Viz AMZV, osobní spis Františka Bořka-Dohalského.

42 POLÁČEK, Václav: *Knihy a národ 1939–1945. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004, s. 134.

Zdeněk Hazdra

činech ale konkrétnější zprávy postrádáme. Jejich postoje a názory však byly okupantům nepochybně známy.

Dostatečně přesvědčivě to dokládá sdělení německé tajné služby, která se značným zájmem monitorovala svatbu Františkova syna JUDr. Jiřího Bořka-Dohalského s princeznou Josefou Thurn-Taxis, jež se konala 30. března 1940 v katedrále sv. Víta na Pražském hradě a kterou vedl ženichův strýc Antonín Dohalský – tehdy stále ještě arcibiskupský kancléř.⁴³ V jednom z pro nás nejpozoruhodnějších záznamů, který vyhotovil 3. května 1940 dr. Ziemke, zástupce „Auswärtiges Amt“ při Úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě, pro berlínskou centrálu, se uvádí, že svatba vrhla záblesk na kruhy české společnosti, *ve kterých krystalizují centra duchovního odporu proti říši*. Ziemke v hlášení pokračuje: *Ukazuje zároveň úzké spojení mezi počestnou částí zemské šlechty a tzv. „hradní klikou“, Benešovými nejvěrnějšími stoupenci*.⁴⁴ Následuje shrnutí činnosti a postojů Dohalských před první světovou válkou a za první republiky: *v očích okupantů se jednalo o rodinu, která za časů rakousko-uherské monarchie klesla pro svůj extrémní český postoj do úplné bezvýznamnosti a která také ztratila své postavení mezi českými, tenkrát ještě naprosto loajálně své povinnosti plnícími stavy. Po převratu 1918 se Dohalští vrhli do náruče republikánského československého zřízení a díky tomu dělali svou kariéru*.

V žádném případě nemohla zde uvedená hodnocení pro nikoho z Dohalských vyznívat pozitivně. O Antonínovi Dohalském se píše, *že byl známý prostředník mezi klerikálními kruhy a Hradem. Během volby Beneše prezidentem měl svými informacemi Vatikánu a vlivem české katolické lidové strany, která, jak známo, tvořila svými hlasy jazyček na vahách, přispět znamenitým způsobem k volebnímu vítězství Beneše. Za svou církevní kariéru vděčí bývalé československé vládě a byl také podporován materiálně od tehdejšího československého ministerstva zahraničí*.⁴⁵

Podle téže zprávy byl třetí z bratrů Dohalských, Zdeněk, *činný jako žurnalista v Lido-vých novinách židovsko-masarykovského stoupence Stránského a v Benešově orgánu České slovo, byl fanatický přívrženeц československých národních socialistů (tj. Benešovy strany), podnikal propagandistické cesty ve společnosti pověstné Fráni Zemínové atd.*⁴⁶ V souvislosti s Františkem Dohalským, otcem ženicha, se mj. poukazuje na druhý sňatek, který

43 Od vypuknutí války uvažoval Antonín Bořek-Dohalský o rezignaci na post arcibiskupského kancléře. Jednak se s obtížemi vyrovnával s nacistickou okupací, jednak vzhledem ke svému demokratickému přesvědčení nechtěl komplikovat pozici pražskému arcibiskupství a svatovítské kapitule, jejíž zájmy měl hájit. Pravděpodobně si tím vytvářel i jistá východiska pro činnost v odboji. Kardinál Kašpar dlouho váhal, zda Dohalského demisi přijme. Nakonec po roce jeho žádosti vyhověl a na Dohalského místo jmenoval 1. září 1940 metropolitního kanovníka Jaroslava Kulače. Srov. NA, f. Archiv pražského arcibiskupství – Ordinariát, „Pozůstalost Beran“, k. 6, složka 5, fol. 22, koncept dopisu kardinála Kašpara Antonínu Bořkovi-Dohalskému z 1. září 1940.

44 NA, f. Dr. Kurt Ziemke, signatura (dále jen sign.) 102-3/1, hlášení zástupce Auswärtiges Amt při Úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě centrále do Berlína z 3. května 1940, příložený zápis z 8. dubna, s. 1. Ziemke poukazoval na tendenci především vysoké šlechty být pevněji organizována a orientována ve smyslu katolické federace. Vedoucí úlohu měla hrát česká větev rodiny Schwarzenbergů. Její zástupci se také zmiňované svatby účastnili. Německé protektorátní orgány znepokojoval ohlas, který v českém tisku svatba Josefy Thurn-Taxis a Jiřího Bořka-Dohalského měla, neboť v jejich souvislostech byl kladen důraz na nacionální poměr šlechty k českému národu.

45 Tamtéž, s. 1.

46 Tamtéž.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

uzavřel s Věrou Baxantovou, ovdovělou Víškovou, jejíž první choť byl bratrem současného protokolárního šéfa státního prezidenta Háchy dr. Vladimíra Víška. Čímž se dle autora zprávy kruh uzavírá!⁴⁷

Osudovým se pro Dohalské stalo údobí mezi tzv. první a druhou heydrichiádou, tj. od podzimu 1941 do léta 1942. Jako první spadl do spárů Gestapa benjamínek Zdeněk. Stalo se tak 21. října 1941, nedlouho po příchodu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha do Prahy a zatčení ministerského předsedy A. Eliáše.⁴⁸ V případě Františka a Antonína dozrál čas o několik měsíců později, v souvislosti s Heydrichovým odchodem na onen svět v důsledku atentátu, po němž se vystupňoval nacistický teror vůči českému obyvatelstvu. Svatovítský kanovník Antonín Bořek-Dohalský často sloužil mši v ústavu slepých dívek řádu františkánek na Kampě. Tak tomu bylo i 5. června 1942 ráno, kdy ho okolo půl osmé, bezprostředně po skončení bohoslužby, zatkl Gestapo. Téhož dne byl zajištěn také Antonínův starší bratr František. V tento okamžik chybělo 13 dnů do odhalení úkrytu a likvidace dvou atentátníků na Heydricha a pěti dalších parašutistů v pražském pravoslavném kostele sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici, o kterém vedle preláta Otto Stanovského věděl rovněž Antonín Bořek-Dohalský.⁴⁹ Zprvu byli oba Dohalští žalářováni na pražské Pankráci,⁵⁰ poté převezeni do terezínské Malé pevnosti, kde se přibližně v polovině června 1942 jejich cesty jednou provždy rozdělily. Antonínova směřovala do Osvětimi. Zde nevydržel nelidské zacházení a krátce po svém příchodu, 3. září 1942, umírá.⁵¹ Dle jediného svědectví, jež se nám zachovalo, byl ubit při pochodu na práci.⁵² František Dohalský byl deportován do koncentračního tábora Dachau.⁵³

47 Tamtéž, s. 2.

48 Zdeněk Bořek-Dohalský prožil tři a půl roku za zdi pankrácké věznice. Nakonec byl 6. února 1945 převezen do Malé pevnosti Terezín a tam následujícího dne v ranních hodinách popraven. K osobnosti Zdeňka Bořka-Dohalského blíže HAZDRA, Zdeněk: Zdeněk hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic – osud jednoho šlechtice (1900–1945). In: *Moderní dějiny*, 2004, roč. 12, s. 173–212.

49 BENEŠ, Josef: *Kaine, kde je Tvůj bratr? Medailonky českých katolických kněží – obětí fašismu*. Ústřední církevní nakladatelství, Praha 1971, s. 105–106; k postavě kanovníka Otto Stanovského viz POLC, Jaroslav V.: Případ kanovníka Stanovského. In: KUBÍN, Petr (ed.): *Sborník Katolické teologické fakulty*, sv. III. Katolická teologická fakulta UK, Praha 2000, s. 87–92. Dohalského hospodyně paní Trčková na něm před atentátem na Heydricha pozorovala značnou nervozitu. Celé noci prý probděl, kouřil a četl. Jak uvádí Josef Hofmann, Stanovský s Dohalským věděli o úkrytu parašutistů od Jana Sonnevenda, kterému Dohalský poslal po úředníkovi konzistoře dva dny před atentátem dopis, v němž ho žádal, aby ty bochy podle potřeby a včas odsunul na jiné místo, aby se tím zabladila stopa, že byli v kostele. Srov. HOFMANN, Josef: *Život za pravdu. Památník chodského hrđinství 1938–1945*. Svaz bojovníků za svobodu, Domažlice – R. Mikuta, Praha 1949, s. 96.

50 V podstatě se tak na několik týdnů ocitli v prostorách pankrácké věznice pohromadě, byť v oddělených celách, jak Antonín s Františkem, tak i Zdeněk Bořek-Dohalský, který tu trávil své dny již od konce října 1941.

51 K postavě Antonína Bořka-Dohalského viz HAZDRA, Zdeněk: Antonín hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic (1889–1942). Šlechtic, kněz a vlastenec. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. CDK, Brno 2006, s. 374–387.

52 Jedná se o svědectví dělníka Karla Křížka z Nehvizd u Tábora, který byl ve stejné pracovní četě s Antonínem Bořkem-Dohalským. Srov. HOFMANN, Josef: *Život za pravdu. Památník chodského hrđinství 1938–1945*, s. 97.

53 13. srpna 1942, tedy den před příchodem Františka Bořka-Dohalského do Dachau, adresoval drážďanský advokát a notář Hans Kohlmann dopis vrchnímu říšskému zastupitelství při lidovém soudu

Zdeněk Hazdra

V Dachau

O Františkově věznění v Dachau, kam dorazil 14. srpna 1942,⁵⁴ se nám mnoho zpráv nedochovalo. Kromě vězeňské karty, několika dopisů manželce Věře, které dávají nahlédnout do jeho pocitů, provázených myšlenkami na domov a blízké, snad jediný pramen popisující Dohalského situaci v prostředí koncentračního tábora⁵⁵ představují vzpomínky Stanislava Zámečnicka, který je sepsal pro badatelské účely autora tohoto příspěvku.⁵⁶

Na podzim 1941 se Stanislav Zámečnick dostal se skupinou devatenácti Poláků, všichni ve věku 17 až 20 let, jako nemocniční učeň do táborové nemocnice. Brzy si ho povšiml Heinrich Stöhr, vrchní ošetřovatel oddělení septické chirurgie, a přijal ho do svého oddělení. Stöhr, sociální demokrat uvězněný před pěti lety za pašování ilegálních tiskovin z Československa, přidělil Zámečnicka coby pomocného ošetřovatele na druhou štabu, tedy světnici prvního bloku, kde působil jako ošetřovatel sudetský Němec Alois Ullmann, spoluzakladatel a významný funkcionář sociálnědemokratické organizace Republikanische Wehr, jež v časech henleinovské krize spolupracovala se zbraní v ruce s československými orgány. Blokovým písařem byl komunistický poslanec Ladislav Kopřiva, který se podle Zámečnickových vzpomínek *tehdy ještě choval dobře a našim lidem statečně pomáhal*.

Asi po třech měsících se zmiňované oddělení rozšířilo o čtvrtou štabu, kam přešel Ullmann, a Zámečnick převzal jeho funkci na druhé štabě.⁵⁷ Přibližně ve stejné době tam přišel jako pacient se zhnisaným prstem MUDr. František Bláha, primář gynekologického oddělení jihlavské nemocnice a vysoký funkcionář Československé obce sokolské, s nímž Zámečnick strávil několik měsíců na jedné cele v Kounicových kolejích v Brně.

Jelikož Hitlerova taktika bleskové války zkrachovala a problémy na bojištích narůstaly, nařídil Himmler maximální zapojení vězňů do zbrojní výroby. Vzhledem k jejich neutřešenému stavu mělo ke zvýšení pracovní schopnosti přispět nasazení uvězněných lékařů do táborových nemocnic. Dr. Bláha se tak ocitl jako chirurg na operačním sále.

v Berlíně. Sděluje v něm, že jej příbuzní Františka a Antonína Bořka-Dohalských pověřili, aby je obhajoval. Uvádí, že oba zatkla 5. června 1942 tajná státní policie a převezla je do pankrácké věznice. Avšak další není známo, zvláště pak, zda je proti nim vedeno trestní řízení, nebo zda zatčení nastalo z politických důvodů. Kohlmann se dotazoval ve snaze zjistit, jestli skutečně bylo zahájeno trestní řízení, a pokud by šlo o případ, kde se zadržení nacházejí ve vazbě, požadoval, aby od nich mohl získat plnou moc a podat ji u lidového soudního dvora. Rovněž poukázal na špatný zdravotní stav Františka Bořka-Dohalského, jemuž měla být před dvěma roky odstraněna jedna ledvina a který současně trpěl vážnou plicní chorobou. Viz *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Německé soudy v říši 1939–1945 (141), sign. 141-91-27.

54 *KZ-Gedenkstätte Dachau*, Häftlings Stammdaten, Franz Dohalsky.

55 František Bořek-Dohalský byl uvězněn v rámci tzv. ochranné vazby stejně jako jeho sourozenci, aniž by s nimi proběhlo jakékoliv soudní řízení.

56 Stanislav Zámečnick, *František Bořek-Dohalský v Dachau*, vzpomínkový dopis autorovi této studie z 15. července 2008. Stanislav Zámečnick k danému tématu rovněž napsal rozsáhlou biograficky laděnou monografii – *ZÁMEČNÍK, Stanislav: To bylo Dachau*. Paseka, Praha – Litomyšl 2003.

57 Stanislav Zámečnick uvádí, že na druhé štabě se nacházelo přibližně 114 až 120 pacientů na tříposchodových palandách, viz Stanislav Zámečnick, *František Bořek-Dohalský v Dachau*.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

Protože však odmítal plnit úkoly, jež odporovaly lékařské etice, byl po několika dnech přemístěn do umrlčí komory a pověřen opovrhovanou funkcí „Leichenträgera“.⁵⁸ Umrlčí komora se nacházela jen několik kroků od Zámečnickova oddělení, a tak se oba muži často stýkali. V létě roku 1942 Bláha Zámečnickovi oznámil, že na izolačním bloku našel starostu Československé obce sokolské, třiasedmdesátiletého⁵⁹ dr. Josefa Truhláře. O svém zjištění ihned informovali vrchního ošetřovatele Stöhra, který zařídil přijetí Truhláře na revír a přidělení na Zámečnickovu štubu. Nedlouho poté objevil Bláha na izolačním bloku také československého diplomata Františka Bořka-Dohalského, který trpěl osklivou anginou pectoris. I jeho se Stöhrovou pomocí přemístili na druhou štubu, kde Zámečník oba spoluvězně ukrýval až do konce války.⁶⁰

Udržet při životě fyzicky zesláblé a choré „trestance“, k nimž Dohalský s Truhlářem bezesporu náleželi, vyžadovalo nesmírnou mezilidskou solidaritu, obětavost provázenou obezřetností a také notnou dávkou štěstí. Podle revírního nařízení totiž nesměli být léčeni invalidní ani nemocní vězni, u nichž se nepředpokládalo, že by se do tří měsíců uzdravili. *Byli překládáni na invalidní bloky a tam, bez jakékoli medicínské péče, zahubeni vražednými podmínkami nebo fenolovou injekcí*, popisuje Stanislav Zámečnick smutné konce mnohých svých soupeřníků.⁶¹ Ve svém líčení pak pokračuje: *Jednou za tři měsíce přicházel na oddělení lékař SS a vybíral tzv. „invalidy“.* *Byla to vždy pohroma. Ale nás tato akce nezastihla nikdy nepřipraveny.* *Stöhr byl vždy o příchodu lékaře informován asi o půl hodiny předem.*⁶² *To stačilo, abychom nejvíce ohrožené, zejména lidi staré a lidi se zjevnou tělesnou vadou, někam přesunuli, ukryli jejich teplotní křivky a lůžka upravili, jakoby byla neobsazena. Místnosti v baráku byly průchozí. Ohrožené pacienty jsme odváděli do zadních místností. Než tam lékař přišel, převedli jsme je dvorem zpět do místností, kde už selekce skončila. Dohalského a Truhláře jsme ukrývali u Bláhy v umrlčí komoře.*

Dohalský, který zhruba od roku 1944 pomáhal jako pacient Kopřivovi v písařských pracích, spolu s Truhlářem leželi vedle sebe na spodním patře palandy a tvořili

58 Bláhova pozice „Leichenträgera“ hrála pro ostatní vězně velmi důležitou roli. Stanislav Zámečnick ji názorně přiblížil: *Pak bo bylo možno vidět, jak pendluje mezi TK (Totenkammer, umrlčí komora, pozn. autora) a různými částmi tábora s pověstným dvoukolákem, jakousi plechovou pojízdnou rakví. Ve své funkci se dostal do celého tábora, všude tam, kde lidé umírali, i do míst normálně nepřístupných, jako izolační bloky, trestný blok, táborové vězení (bunker) i popravistiště. Všude poskytoval tajně lékařskou pomoc. V pojízdné rakvi, před kterou esesáci s opovržením odplivovali a neprobíhali jí, pašoval medikamenty i potraviny. Zprostředkoval spojení mezi vězni v izolaci a spoluvězni na pracovních blocích. Brzy se stal jednou z nejpůvodnějších osobností v táboře.* Tamtéž.

59 Lidé ve věku nad 60 let neměli v koncentračním táboře šanci na přežití. Viz tamtéž.

60 Od roku 1942 až do osvobození skrýval Zámečnick se Stöhrovým vědomím kromě Dohalského a Truhláře také starého dělníka Aloise Dudka z Dobrušky, sestřeleného holandského stíhače Karla Steensmu s amputovanou nohou a invalidního sovětského tankistu Vasilu Pjanjugu s prostřeleným neobehtným kolenem. Starého pána 84letého profesora Karla Feierabenda, otce ministra exilové vlády v Londýně, ukrýval od roku 1942 Heinrich Stöhr na čtvrté štubě. Podle táborových předpisů neměli tito lidé zůstat naživu. Tamtéž.

61 Stanislav Zámečnick současně popisuje, jak se tato tvrdá táborová pravidla dala obcházet: *S těžkou flegmónou se nikdo za 3 měsíce nemohl uzdravit. Proto jsme před uplynutím této doby pacienty tajně fiktivně propouštěli a současně znovu přijímali na revír. Tato ilegální opatření prováděl Kopřiva, který vedl chorobopisy. Nevím, jak to dělal, aby to z dokumentace nebylo vidět.* Tamtéž.

62 Je pravděpodobné, že Stöhr informoval některý zkorumpovaný administrativní poddůstojník SS. Viz tamtéž.

Zdeněk Hazdra

prý optimistickou dvojici. A jak se František Dohalský s odstupem několika desetiletí jevil Stanislavu Zámečnickovi? Ten na něho vzpomíná jako na laskavého člověka, *který nikdy nikoho neurazil a i v tak brozném prostředí si zachoval smysl pro humor. Kopřivu zlobil tím, že ho představoval slovy: „můj vykořisťovatel“, pro českého spoluvězně, který se něčeho nepěkného dopustil, neznal horšího označení než shovívavé „ten trouba“*. O svém pobytu na revíru připravoval knížku, která zřejmě měla být humorně formulovaná, protože se se mnou radil, jak některé lidi vtipně pojmenovat, aby to odpovídalo jejich charakteru. Pokud vím, nedokončený rukopis této knihy se zachoval. Spolu s několika kamarády mé generace jsme měli Dohalského rádi a oslovovali jsme ho „otče“.⁶³

V táboře se vařilo ze surovin nebo polotovarů z potravinových balíčků z domova. Když se podávala nějaká dobrota, např. švestkové knedlíky (vyvalované na pitevním stole), pozval Bláha na jídlo také Truhláře a Dohalského. K mimořádným, i když značně nebezpečným chodům patřil esesácký ovčák, který se jednou připletl do cesty Rusům, jež odváželi mrtvolky do krematoria: *Klepli ho, v rakvi propašovali do tábora a věnovali dr. Bláhovi. V pitevně se tehdy připravovala velká hostina. Já jsem účast odmítnul. Na pochoutku připravenou v hrnci, který sloužil k vyvařování lebek a jiných patologických preparátů, jsem si nechal zajít chuť. Měně zasvěcení dr. Truhlář a F. B. Dohalský pozvání přijali. Když hodovali u pitevního stolu, vstoupil do místnosti šéflékař SS dr. Wolter. Chvilí zůstal zaraženě stát ve dveřích a pak s despektem procedil mezi zuby: „Ihr Saukanibalen!“ (svinský kanibalové – pozn. autora) Odplivl si a odešel. Zůstalo to bez důsledků. Kdyby se zjistilo, že pojídali služebního psa SS, byly by důsledky katastrofální.*⁶⁴

Ve společenství dr. J. Truhláře, S. Zámečnicka a dr. F. Bláhy prožil František Bořek-Dohalský takřka tři roky svého žalářování v Dachau.⁶⁵ Zejména posledním dvěma vděčil za to, že se dočkal porážky nacistického Německa a návratu do rodné země – sice s podlomeným zdravím, ale přece.

Slzy štěstí, slzy smutku

Ještě několik týdnů po německé kapitulaci byl ale František Bořek-Dohalský nucen setrvat v koncentračním táboře v Dachau.⁶⁶ Dopravní obslužnost byla komplikovaná a na cestu pěšky, na niž se někteří z bývalých vězňů vydali, mu nezbývaly síly. Stále ho svíraly obavy o osud blízkých. 12. května 1945 psal z Dachau ženě Věře: *Kdybych jen věděl, co je s Vámi. Dovedeš si představit, jak mi bylo, když jsme v radiu poslouchali zprávy o tom, co u Vás ta zvěř vyvádí. Prosím Tě o pokud možno okamžitou zprávu, co s Vámi se všemi je [...] Myslím na Vás všechny – doufám, že jste všichni a že se nikomu nic nestalo – a těším*

63 Tamtéž.

64 Tamtéž.

65 Po osvobození mi Dohalský napsal, že mu nacisté zavraždili bratra. Po mém přestěhování do Prahy (v pozdním létě 1945) jsem ho několikrát navštívil a jednou jsme spolu s ním a dr. Bláhou navštívili dr. Truhláře v Poděbradech. Pak jsem s Dohalským ztratil kontakt. Tamtéž.

66 Dohalského vězeňská karta uvádí jako datum osvobození 29. duben 1945, kdy tábor osvobodily jednotky americké armády. KZ-Gedenkstätte Dachau, Häftlings Stammdaten, Franz Dohalsky.

67 Dopis Františka Bořka-Dohalského manželce Věře, Dachau, 12. 5. 1945, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

se, těším – to chápeš, že ano – vždyť to za pár dní budou 3 léta.⁶⁷ Již za pět dní držel v ruce odpověď a okamžitě poslal domů další psaní, které doručil komunistický poslanec Kopřiva, s nímž se v Dachau spřátelil. Hned v jeho úvodu se přiznal, že si poprvé po dlouhé době klidně vydechl. Vzápětí se zajímal o nejmladšího bratra: *O Zdeňkovi jsi se sice nezmínila, ale předpokládám, že bys byla napsala, kdyby s ním se bylo něco stalo. Jsem nesmírně šťasten, že je s Vámi všechno v pořádku a že Vás snad brzy uvidím [...]* *Myslenka na Toníka mi kazí celkový radostný dojem. Chudák, že se toho nemohl dožít! Ale to mi ti psi ještě zaplatí [...]* *Má zlatá Věro, teď už jen k Tobě a k Vám a mám dojem, že se octnu v ráji.*⁶⁸

Do vlasti se František Dohalský navrátil až koncem května 1945. Cestou do Prahy nepřestával myslet na oba bratry. O Antonínovi dostával během internace neurčité zprávy o místě jeho smrti, avšak jednoznačného obsahu. Přesto do poslední chvíle stále věřil, že by tomu přece jen mohlo být jinak. Když mu rodina informace o Antonínově úmrtí potvrdila, nebyl jimi tolik zaskočen jako v případě Zdeňka, o němž se domníval, že je již dávno na svobodě. Tímto neočekávaným sdělením byl pochopitelně otřesen: *Stanul jsem mlčky u okna a zadíval se do ulice na stopy posledních bojů a neurovnanou dosud dlažbu na místě nedávné barikády... A ze zmatených, v divokém sledu se honících představ, jež objímaly celý život toho bujného, veselého, vtipem a životem překypujícího člověka, vystala pojednou vzpomínka tak živá a ostrá, že zdála se skoro skutečností... Doprovázel jsem jeho ženu do Pečkárny, kam slíbili dovézt ho z Pankráce ke krátké návštěvě... Nevěděl jsem ho ode dne zatčení... Přišel... Bože můj, tenhle bledý chlapec, to má být on? Je to on, ovšem, ale před mnoha lety, kvintán nebo sextán, stihlý, s udiveným, trochu vyděšeným výrazem v roztékáných očích, které ale chvílemi bystře zalovily v našich tvářích, aby z nich vyčetly odpověď na řadu nevyslovitelných a nám přec dobře známých otázek... A potom jsme seděli u stolu a mluvili a mlčeli a dohadovali se tajného smyslu a významu pronášených slov... Kouřil s požitektem labužníka přinesenou mu cigaretu... Držel ji mezi prsty levé ruky, která ležela na stole... Zadíval jsem se na tu ruku, kdysi plnou a pevnou, teď vyhublou, s prsty stihlými, chvějícími se na desce stolu, jako uvadlé listy stromu, odsouzeného k zahynutí... Teď ve chvíli, kdy jsem již věděl, že strom skutečně zahynul, viděl jsem tu tehdy ještě živou ruku jasně před sebou... On tedy také... Už nikdy nestisknu ani onu, která mi kynula z okénka odjíždějícího vlaku, ani tu, jež před mými zraky hladila chvějícími se pohyby neživou plochu stolu... Je strašlivá síla i prázdnota ve slově: nikdy... Nikdy už ty obě ruce nestisknu, ale vidím je a budu je vidět stále.*⁶⁹

V tomto pocitu smutku a bolesti ze ztráty sourozenců nebyl osamocen. Svě mrtvé sčítaly tisíce českých rodin. Teď ale bylo potřeba začít nový život, byt' od vzpomínek na léta válečná se zcela přirozeně oprostit nešlo. Kromě obnovy státu, která se v prvních poválečných měsících nesla ve zdánlivě klidném a svorném duchu lidovědemokratického uspořádání, hrálo důležitou roli vyrovnání se národa s roky války, které na jedné straně obnášelo potrestání kolaborantů, na straně druhé ocenění statečnosti lidí, kteří se odvážili postavit nacistům na odpor, a současně uctění památky těch, jež tak učinili, ale osvobození se nedožili, Františkovy bratry nevýjímaje.

68 Dopis Františka Bořka-Dohalského manželce Věře, Dachau, 17. 5. 1945, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského.

69 Vzpomínka Františka Bořka-Dohalského na návrat z Dachau do Prahy, viz KÚMPEL-STÁNKOVSKÝ, Bohuslav: *Z osudů rodu Bořků-Dohalských z Dohalic*, s. 75–79.

Zdeněk Hazdra

Na základě výzvy ministerstva národní obrany, uveřejněné v rozhlase a v denním tisku, František Dohalský požádal svým jménem o udělení Československého válečného kříže 1939 in memoriam pro bratra Antonína.⁷⁰ Téhož významného za hrdinské činy, patrně na žádost manželky Anny, se dostalo i Zdeňku Dohalskému. Navíc se Zdeňkovi nejbližší přátelé a spolupracovníci rozhodli na jeho počest uspořádat vzpomínkový večer. Proběhl v den Dohalského nedožitého 46. narozenin, v podvečer 10. května 1946 v malé koncertní síni Rudolfiny, a zúčastnil se jej také prezident republiky dr. Edvard Beneš s chotí.⁷¹

Prvním poválečným vyslancem ve Vídni

V dopise psaném těsně před návratem z Dachau neuvažoval František Dohalský příliš o návratu do diplomacie. Nejvíce toužil po ženě a rodině. Chtěl mít *od všech světských hodností a ouřadů pokoj. Nebude-li to nutné a nebude-li Ty si to výslovně přát*, pravil manželce Věře, *dal bych přednost ústupu ze slávy. Nevím jen, dají-li mi pokoj*.⁷² Nedali, tedy jmenovitě sám ministr zahraničí Jan Masaryk, blízký přítel rodiny Dohalských a Františkův spolužák z malostranského gymnázia. Na Masarykovu výslovnou žádost Dohalský nastoupil zpět do zahraničního úřadu, který ho povolal ke dni 1. června 1945 a udělil mu titul ministerského rady. Za několik měsíců nato ho vyslal jako našeho prvního poválečného diplomatického zástupce do jemu důvěrně známé Vídně. Zprvu si Praha s Vídni vyměnily jen zmocněnce k hájení zájmů jednotlivých zemí. Dohalský se stal od října 1945 šéfem Československé mise při Mezispojenecké kontrolní komisi ve Vídni, která se zakrátko změnila v Úřad zmocněnce k hájení československých zájmů v Rakousku.⁷³ Ve funkci rakouského zmocněnce přišel do Prahy Alois Vollgruber.

70 Žádost Františka Bořka-Dohalského Národnímu výboru v Praze I o udělení Československého válečného kříže 1939 in memoriam pro bratra Antonína Bořka-Dohalského, nedatováno, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského.

71 Na úvod zahrlo Pražské kvarteto Sukovu Meditaci na chorál svatováclavský. Po zahajovacím vystoupení Rudolfa Jílovského se slova ujali Ferdinand Peroutka, dr. Miloslav Kohák, dr. Jaroslav Drábek a Václav Vydra, jenž přečetl projev za Jana Masaryka, který byl v tu dobu v Bělehradě. Řečníci postupně charakterizovali Dohalského jako politika, revolucionáře, vězně a člověka. Dohalského rodné Chodsko připomněla zpěvem čtyř chodských písní Jindřicha Jindřicha Lída Červinková, členka opery Národního divadla v Praze. Pak měli projevy politici: senátor Vojta Beneš, ministr František Hála, ministr Václav Kopecký a náměstek předsedy vlády, bývalý Zdeňkův šéf z „Lidovce“ a hlavně přítel dr. Jaroslav Stránský. Všichni, bez rozdílu stranické příslušnosti, ocenili Dohalského odvahu a práci pro odboj. Viz *Polabské muzeum v Poděbradech*, vzpomínkový večer (pozvánka), inventární číslo VT 1671; též osobní archiv Václava Bořka-Dohalského. O vzpomínkovém večeru na Z. B.-Dohalského psal i tisk: *Tryzna za Zdeňka Bořka-Dohalského. Svobodné noviny*, 11. 5. 1946; Zdeňkovy narozeniny. *Svobodné noviny*, 12. 5. 1946. Oba články jsou otištěny v publikaci KÜMPEL-STANĚKOVSKÝ, Bohuslav: *Z osudů rodu Bořků-Dohalských z Dohalic*, s. 72–75. V Domažlicích po válce dokonce přejmenovali Chodské náměstí na náměstí Zdeňka Bořka-Dohalského, což se samozřejmě za komunistického režimu opět změnilo.

72 Dopis Františka Bořka-Dohalského manželce Věře, Dachau, 17. 5. 1945, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského.

73 AMZV, osobní spis Františka Bořka-Dohalského.

74 K historii diplomatických styků mezi Československem a Rakouskem srov. *Praha – Vídeň – Bratislava v diplomacii 1920-2005*. Katalog výstavy Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky,

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

Předsednictvo československé vlády uznalo 13. listopadu 1945 rakouskou vládu sociálního demokrata Karla Rennera. V průběhu roku 1946 a začátkem roku následujícího pak probíhala jednání o obnovení řádného diplomatického a konzulárního zastoupení mezi oběma státy. Předcházelo mu rozhodnutí československé vlády z 23. dubna 1946 o uznání Rakouska a jeho vlády *de iure* a o vzájemné výměně politických zástupců. Dohodou čtyř okupačních mocností z června 1946 byla Rakousku zaručena volnost navazování diplomatických styků s vládami členských států Spojených národů. V září téhož roku Rakousko obnovilo diplomatické kontakty s USA, čímž splnilo podmínky československé vlády z listopadu 1945, které stanovovaly pro věst výměnu diplomatických zástupců poté, co tak učiní alespoň jedna z okupačních mocností.⁷⁴ V únoru 1947 obdržel František Bořek-Dohalský od prezidenta Beneše pověřovací listiny, které 18. března předal rakouskému prezidentu Karlu Rennerovi. Beneš Dohalského jmenoval zvláštním vyslancem a zplnomocněným ministrem Československé republiky pro jeho *vlastnosti, nadání a zásluhy*, jež považoval za *jistou záruku píce, kterou vynaloží ke splnění vážného poslání, které mu přísluší, a získá si tak Vaši důvěru a stejně tak mé uznání*.⁷⁵ Dva dny po tomto jmenovacím aktu delegovala rakouská strana jako svého vyslance v Praze Adriana Rottera.

Dohalský byl ve Vídni přátelsky přijat jak u rakouských státních činitelů a spojeneckých zástupců, tak mezi vídeňskými krajany, kteří si ho dobře pamatovali z předchozích let. Členové spojenecké rady se zajímali o jeho osud za války. Její dočasný předseda generál McCreery dokonce uspořádal na Dohalského počest slavnostní večeři. Několik dnů po jejím konání, 28. února 1946, se uskutečnila ve prospěch rakouských dětí recepce u lidoveckého kancléře Leopolda Figla, s nímž byl Dohalský vězněn v Dachau.⁷⁶ Československý zmocněnec seděl v prvé řadě společně se spojenci,

Rakouského státního archivu a Archivu Ministerstva zahraničních věcí Slovenské republiky, Praha 2006.

75 AMZV, f. Diplomatický protokol 1945–1959, Rakousko, k. 14, pověřovací listiny pro Františka Bořka-Dohalského, únor 1947; taktéž *Österreichisches Staatsarchiv Wien*, f. Crediellle Schreiben: Beglaubigungs und Abberufungsschreiben der Gesandten in Österreich 1918–1993, František Bořek-Dohalský, 25. 2. 1947.

76 V Dachau, kde převažovali političtí vězni, byl Dohalský kromě poválečného rakouského kancléře L. Figla internován například s již zmíněným diplomatem Theodorem von Hornbostlem nebo s hornorakouským inspektorem okresního hejtmanství v Kirchdorfu Josefem Obermüllerem. S ním se během věznění sprátelil, o čemž svědčí i několik dopisů, jež si mezi sebou po osvobození vyměnili. Obermüller v nich vyjadřoval radost nad příchodem Dohalského zpět do Vídně a vzpomínal na léta společně strávená v Dachau. Dohalský, který byl již plně ponořen do diplomatických aktivit, se Obermüllerovi velice omlouval za to, že z pracovních důvodů nestačí vyřizovat soukromou korespondenci, jak by měl. Podle svých slov žil v neustálém provizoriu provázeném pendlováním mezi Prahou a Vídní. Dojalo ho, že na něho Obermüller myslí a že se přihlásil. Stále ve své paměti uchovával *nekonečné dny, které spolu v Dachau prožili*. Vyjádřil vděčnost za to, jak mu Obermüller pomohl v situaci, která *nebyla nikterak růžová*, a svého přítele vybídl k setkání, aby si popovídali o *ne právě radostných zážitcích v Dachau* [...] *Bohu díky je to už pryč a my jsme to přestáli*. Neopomněl zdůraznit, že toto štěstí neměli jeho bratři, kteří zahynuli v Osvětimi a Terezíně. *Jak vidíš, můj návrat domů, kam jsem dorazil teprve 23. května minulého roku, nebyl bez smutných dojmů, a radost, s níž jsem mohl obejmout svou ženu a děti, byla tímto zakalena*, psal Obermüllerovi 27. června 1946. Srov. *Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes* (dále jen DÖW), Wien, sign. 21587, dopisy Josefa Obermüllera Františku Bořkovi-Dohalskému (10. 11. 1945 a 31. 12. 1946); dopis Františka Bořka-Dohalského Josefu Obermüllerovi (27. 6. 1946). V DÖW je také

Zdeněk Hazdra

kancléřem a prezidentem a v duchu uvažoval o proměnách struktury rakouského státu, kterých byl jako přímý pozorovatel za více než deset let prožitých ve Vídni svědkem: *Naposled skoro přesně před 8 lety tehdejší kancléř Schuschnigg pořádal právě na tomto místě velkolepý večer, při němž zářil uspokojením a neskrývanou radostí nově jmenovaný zahraniční ministr Dr. Quido Schmidt*, psal 7. března 1946, v den nedožitých 96. narozenin prezidenta Masaryka, do Prahy a pokračoval: *Snad ještě ani nebyly místnosti hradu po tehdejších večerech uvedeny do bezvadného stavu, když přehnal se Rakouskem bouře, jež smetla celý režim a učinila konec rakouské samostatnosti. A ten, jenž tehdy dosáhl toho, po čem tolik toužil, Quido Schmidt, čeká dnes ve věznicí vídeňského soudu na ortel, který bude nad ním vynesen a jenž bude pro něho otázkou života nebo smrti. Myslil jsem na celou nynější situaci tohoto státu a vrátil jsem se ke svým úvahám i příští dny, [...] Jisto je ale, že Rakousko si bude musit pomoci také samo a nespolehat jedině na pomoc odjinud. Hlavní, k čemu se Rakousko musí odhodlat a co všude jaksi nelze pozorovat, je intenzivní práce ve všech oborech a opravdová vůle k vybudování nového na demokratickém podkladě spočívajícího státního života.*⁷⁷ Velký důraz kladl Dohalský na řádné „vyrovnání se s minulostí“, tj. na denacifikaci Rakouska, při níž bude, jak se správně domníval, *zapotřebí značné námahy a velkého úsilí, aby se to podařilo*. A celou situaci příznačně okomentoval: *Dnes jako všude tak i zde všichni ti, kdož po dobu války šli s proudem, přirozeně o ničem nechťi vědět a zřikají se velmi ochotně všeho, co před osmi lety se stejnou ochotou přijali za svůj program.*⁷⁸

Rakousko se podobně jako Československo ocitlo v zájmové sféře velmocí, mezi kterými vzrůstalo napětí, jež přerostlo ve studenou válku. Zatímco našemu jižnímu sousedovi se podařilo vymanit se ze sovětského vlivu, Státní smlouvou z roku 1955 vyhlásit neutralitu a politickou a hodnotovou orientací se zařadit mezi země Západu, Československo se na příštích čtyřicet let stalo součástí komunistického východního bloku. S negativními reakcemi u svých rakouských protějšků se František Dohalský setkával bezprostředně po únorových událostech 1948, kdy se u nás státním převratem chopili moci komunisté. Nemohl jim sice dát veřejně zapravdu, neboť diplomat musí za všech okolností zachovávat věrnost a loajalitu vládě, v jejíchž službách působí, uvnitř ho ale nepochybně tísnily obavy z dalšího směřování rodné země. Politický rozkol se projevil i mezi vídeňskými Čechy, kteří se rozštěpili na komunistickou a nekomunistickou část. Poúnorový vývoj Františkovi Dohalskému dozajista nepřídal na zdraví, které se stále zhoršovalo. Na vyslanectví už ani moc nepobýval. Často jezdil se srdcem na ozdravné a léčebné pobyty, mj. do středočeských Poděbrad. Agendu tak postupně přebírali pro nový režim a hlavně rychlý kariérní postup zapálení jedinci. K prvnímu únorovému dni roku 1949 byl František Dohalský přeložen z Vídně zpět

uložen dopis adresovaný baronem Gustavem Adolfem Grimmem, britským diplomatickým zástupcem v Rakousku, Františku Bořkovi-Dohalskému ve věci intervence za česky smýšlející manželský pár Schurkových (Intervention für „tschechfreundliches“ Ehepaar Ludwig Schurk), Wien, 25. 8. 1945, sign. 22450/8. Rovněž se v DÖW dochovala zmínka o Františkově bratru Zdeňkovi, a to v souvislosti s trestní věcí (kopie memoranda z 30. 3. 1971 vypracovaného Československou vládní komisí pro stíhání nacistických válečných zločinců) proti bývalému terezínskému dozorci Antonu Mallothovi, který se podílel na jeho popravě, viz sign. 51381.

77 AMZV, f. Politické zprávy, Rakousko, Vídeň, 7. 3. 1946, s. 1–2.

78 Tamtéž, s. 4.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

do Prahy do ústředí zahraničního ministerstva, které už bezmála rok vedl namísto tragicky zesnulého přítele Jana Masaryka komunista Vladimír Clementis. Zanedlouho, k 30. dubnu 1949, byl poslán definitivně na trvalý odpočinek.

Odvolání Františka Bořka-Dohalského z postu zvláštního vyslance a zplnomocněného ministra odůvodnil prezident Gottwald svému rakouskému protějšku Rennerovi účelem *vykonávání jiného poslání*.⁷⁹ Realita byla jiná. Dohalského zdravotní stav nebyl zanedbatelný, avšak s jistotou můžeme tvrdit, že by i při plném zdraví a síle v diplomatických službách komunistické totality dlouho nevydržel.⁸⁰ Proto bylo pro něho penzionování spíše úlevou. Na odchod do exilu nepomýšlel. Chtěl dožít doma.

Cesty osudu se rozcházejí: za svobodou, do vězení či do zapomnění?

Pro české dějiny 20. století je příznačné, že jménu Dohalský (a jemu podobným) se smělo dostat veřejného uznání jen po velice krátkou dobu. Ostatně trudné časy, jež měly zanedlouho na Československo opět dopadnout, symbolicky předznamenával sloupek, který v neděli 17. března 1946 vyšel pod názvem Otazník na titulní straně *Svobodného slova českého venkova*. Jeho autor reagoval na sborník *Za nové Československo*⁸¹, publikovaný nakladatelstvím Svoboda v létě předchozího roku, konkrétně na článek vedoucího úředníka ministerstva zemědělství ing. Jiřího Kořátka, který v něm vyzýval k „čištění“ české půdy: *Háchovští „velkozeměhryzové“ spojili svůj osud s Němci –*

79 AMZV, f. Diplomatický protokol 1945–1959, Rakousko, k. 14, odvolání Františka Bořka-Dohalského, 2. 6. 1949; taktéž Österreichisches Staatsarchiv Wien, f. Credentielle Schreiben: Beglaubigungs und Abberufungsschreiben der Gesandten in Österreich 1918–1993, František Bořek-Dohalský, 2. 6. 1949.

80 Dohalského konci v pozici československého vyslance v Rakousku předcházela zpráva Jana Hanzlíka, který společně s odborovým radou Janem Holickým provedl ve dnech 21. prosince 1948 odpoledne a vzápětí 23. prosince dopoledne inspekci vyslanectví ČSR ve Vídni, očividně vedenou v pouhonorových ideologických intencích. Hanzlíkova zpráva z 25. prosince 1948 obsahuje těžkou kritiku nedostatků chodu úřadu, včetně jeho personálního obsazení: *Nelze čekat vzorné poměry na úřadě, kde přednosta je nemocen, do řízení úřadu zasahuje jen povrchně, jeho zástupce svou funkci nekoná s náležitým pochopením a osobní referent nemá vůbec povahových vlastností, jichž tato funkce vyžaduje*. V závěru hlášení, jehož konkrétnější adresát není uveden, navrhuje za účelem *ozdravení poměrů* odvolání Bořka-Dohalského, dále jeho zástupce, legačního rady dr. Karla Mrzeny, legačního tajemníka JUC. Vladimíra Pokorného a aktivní elévky Jarmily Klimentové. Srov. NA, f. Archiv ÚV KSČ, Mezinárodní oddělení ÚV KSČ 1945–1962, svazek (dále jen sv.) 128, archivní jednotka (dále jen a. j.) 495, list (dále jen l.) 1–13. Z období Dohalského odchodu z Vídně pochází dokument nadepsaný *Vídeň v březnu 1949*, v němž místopředseda Československo-rakouské společnosti v Praze Martin Doležal podává zprávu o situaci v Rakousku, kde pobýval od 23. do 28. února 1949, aby se seznámil s novým vedením vídeňské sesterské společnosti. V hlášení se odráží Doležalovo prokomunistické vidění světa. Upozorňuje na rozdělení rakouské společnosti, včetně české vídeňské menšiny, na „štvavou“ pravici a „pokrokovou“ levici, jejíž stoupenci *nejsou na př. spokojeni s naším vyslanectvím ve Vídni, žalují, že posíláme do Vídně samé exponované pravičáky (Dohalský, Dr. Černý), kteří se pohybovali nebo se pohybují jen v reakčních kruzích*. Doležal považuje českou menšinu a její kolonii za nejbolavější bod, když o ní píše, že je *úplně rozháraná a nenávisť spojená proti českým vídeňským komunistům*. Za nutné řešení situace pak pokládá, aby byla *menšina zbavena vedoucích pravicových osobností, které mohou být povolány z části do Prahy, a nebo odstraněny jiným způsobem*. Srov. NA, f. Archiv ÚV KSČ, Mezinárodní oddělení ÚV KSČ 1945–1962, sv. 127, a. j. 486, l. 2–7 a sv. 19, a. j. 68, l. 20–26.

81 BERNARD, Vilém – BRÁNIK, Pafo – FIERLINGER, Zdeněk a kol.: *Za nové Československo. Sborník článků, projevů a dokumentů*. Svoboda, Praha 1945.

proč by se tedy s jejich půdou mělo zacházet jinak než s půdou německou? Hle, pan rytíř von Daubek, pan brabě Dohalský [...] Teď máme velkou většinu těch chlapů na předních místech listiny kolaborantů! To byla závažná, ale hlavně lživá obvinění. Pisatel sloupku nejprve uvedl věci na pravou míru v případě rytíře Daubka, který jako antinacista emigroval do Ameriky, kde celou válku pracoval ve prospěch Československa, a to dokonce i v té době, kdy pan inž. Koťátko byl přesvědčen, že válka proti nacismu je válka imperialistická, čímž odkryl Koťátkovu světonázorovou orientaci. Pro úplnost neopomněl jmenovat Daubkovu manželku, světovou operní pěvkyni Jarmilu Novotnou, jež v inkriminované době uspořádala stovky dobročinných koncertů a vykonávala funkci předsedkyně Československého červeného kříže v Americe. Ale za ještě trapnější pokládal autor případ *háchovských kolaborantů Dohalských*. Koťátkovu neznalost doplnil nám již dobře známými osudy Dohalských za okupace, zatímco inž. Koťátko byl v bezpečí, nezapomněl přitom glosovat. Závěrem připomněl, že Dohalští dlouhodobě nevlastní žádnou půdu, což by ovšem vedoucí úředník ministerstva zemědělství měl vědět. A vše shrnul v jediné větě: *Tyto mravy a tato nevědomost jsou rubem onoho nového ducha, který pan inž. Koťátko vnesl do naší zemědělské politiky.*⁸²

Možná že onen Koťátkův výpad byl provázen opravdovou, a nikoliv záměrnou nevědomostí. Podstatnější na něm však je, že dokresluje dobovou atmosféru, v níž se společnost nejen vypořádávala s kolaborantským systémem a s jednotlivými konfidenty nacistického režimu (naplno již pracovaly mimořádné lidové soudy a právě se připravovalo hlavní líčení Národního soudu s poslední protektorátní vládou), nýbrž o sobě stále hlasitěji dávali vědět další „Koťátkové“, tj. lidé, kteří válku povětšinou přečkali v závětrí a nyní požadovali radikální zúčtování s minulostí a s jejími aktéry. Soud s protektorátní vládou, i když se politickým atakům zcela nevyhnul, proběhl ještě podle předpisů právního a procesního řádu, s vědomím a respektováním soudcovské pravomoci a nezávislosti. Byl jedním z posledních „velkých procesů“ vedených po válce tímto způsobem.⁸³

Napětí mezi demokratickým a komunistickým táborem sílilo každým dnem a eskalovalo v únorových dnech roku 1948, kdy byly přes zástěrku upevnění lidově-demokratického zřízení pošlapány všechny principy svobody a demokracie v Československu. Principiálně třídní vidění světa, zřetelné u ing. Koťátka, nyní bylo dominující. Navzdory „budovatelskému“ nadšení bylo cítit i strach a nejistotu, podmíněnou rozbíhající se studenou válkou, vnitropoliticky pak masovými čistkami a vykonstruovanými procesy s „třídními nepřáteli“. A také se zapomínalo. Komunistický režim vyzdvihoval do popředí zásluhu dělnické třídy, což se mj. promítlo do hodnocení protinacistického odboje, když ten komunistický zastiňoval zásluhy odboje demokratického.

82 Viz *Svobodné slovo českého venkova*, 17. 3. 1946, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského.

83 Srov. KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan: *Obžalována je vláda*. Themis, Praha 1999.

84 Žádosti Josefy Bořek-Dohalské Krajskému velitelství Státní bezpečnosti v Praze z 4. 1. a 6. 1. 1951, osobní archiv Antonína Bořka-Dohalského.

85 V politickém procesu zvaném „Akce Hrad“ či „Emil Janouš a spol.“ byli Státním soudem v Praze dne 6. dubna 1951 odsouzeni následující obžalovaní k těmto trestům odnětí svobody: Emil Janouš (vrchní

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

V důsledku února 1948 plně dopadla na představitele starobylého hraběcího rodu Bořků-Dohalských z Dohalic tíha komunistických represí. Sotva František Bořek-Dohalský odešel do diplomatického důchodu, Státní bezpečnost během roku 1950 pozatýkala skupinu zaměstnanců Kanceláře prezidenta republiky (KPR), spolupracovníků bývalého prezidenta Edvarda Beneše, a obvinila je z trestného činu velezrady a vyzvědačství – mezi nimi také jediného Františkova syna Jiřího. Soudního procesu se svým synem se František již nedožil. Zemřel na srdeční příhodu krátce po Novém roce (3. ledna) 1951. Žádost Jiřího manželky Josefy, aby se její muž mohl účastnit – i za předpokladu, že bude provázen bezpečnostními orgány – otcova pohřbu, byla zamítnuta.⁸⁴ Státní soud v Praze ho pak zanedlouho, dne 6. dubna 1951, podle zákona č. 231 na ochranu lidově demokratické republiky, odsoudil k trestu odnětí svobody ve výši 17 let, s obvyklým odůvodněním, že se s dalšími odsouzenými spojili za účelem *zničit a rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou*.⁸⁵

Zatímco Františkův syn Jiří se stal obětí komunistické perzekuce,⁸⁶ jeho švagrová Anna, manželka nacisty popraveného žurnalisty Zdeňka Bořka-Dohalského, se rozhodla opustit rodnou zem a odejít do exilu.⁸⁷ Nějaký čas žila v Londýně, poté v Kanadě a nakonec zakotvila v USA, odkud se vrátila zpět do vlasti až po pádu železné opony.⁸⁸

V době, kdy už Jiří Bořek-Dohalský prožil více než šest let v roli politického vězně, obdrželo československé ministerstvo zahraničních věcí žádost o milost z pera Jiřího tchyně Gabriely Thurn-Taxis. Domácímu zahraničnímu úřadu ji předal rakouský

hospodářský ředitel KPR, 20 let), František Podval (zástupce přednosta stavební správy KPR, 19 let), Josef Šírek (úředník KPR, 13 let), Jindřich Doležal (přednosta účtárny KPR, 15 let), JUDr. František Šišma (vedoucí oddělení národohospodářského odboru KPR, 12 let), Jaroslav Eliáš (zahradník Pražského hradu, 15 měsíců), JUDr. Miroslav Jirásek (odborový rada KPR, 15 let), JUDr. Jiří Dohalský (úředník KPR, 17 let), JUDr. Jan Jína (vedoucí odborový přednosta KPR, 4 roky), Felix Nevřela (úředník KPR, 15 měsíců), JUDr. Jindřich Procházka (úředník právního oddělení KPR, 2,5 roku). Viz NA, f. Státní prokuratura, neuspořádáno, rozsudek Státního soudu v Praze ze dne 6. dubna 1951, spisová značka 6 Ts I 20/51.

86 Jiří Bořek-Dohalský strávil ve věznicích a pracovních táborech komunistického Československa – od pražské Pankráče přes plzeňské Bory, Jáchymov a Příbram po Leopoldov – plných 10 let. Propuštěn byl v rámci všeobecné amnestie v roce 1960. Nežádoucí třídní původ se negativně promítl také do životů jeho čtyř synů – Václava (1941–2004), Jiřího (1943–2005), Antonína (1944) a Zdeňka (1948–1975), kteří měli zamezen přístup k vyššímu než učňovskému vzdělání.

87 Odchod Anny Bořek-Dohalské z komunistického Československa se odehrál na jaře 1950 za velice dramatických okolností. Dne 24. března v ranních hodinách vzletly z brněnského, ostravského a bratislavského letiště tři dopravní dakoty Československých aerolinií. Pilotovali je letci sloužící za války v Anglii, avšak namísto v Praze přistáli na americké vojenské základně v Erdingu nedaleko Mnichova. Na palubách všech tří strojů cestovalo celkem osumdesátpět osob, z toho asi dvě třetiny se vrátily zpět do Československa, zatímco cesty zbývajících dvaceti sedmi vedly do různých západních zemí. Mezi pasažéry letícími z Bratislavy figurovala i Anna Bořek-Dohalská a Anna Vrzáňová (matka mistryně světa v krasobruslení Áji Vrzáňové). Režisér Ján Kadár se scenáristou Elmarem Klosem zfilmovali dokonce o této události propagandistický snímek *Únos*, který daný čin odsuzoval. Srov. VÍTEK, Miloš: *Flug in die Freiheit aneb let do Erdingu. Kanadské listy*, 1983, č. 7–8, s. 4–5, osobní archiv Václava Bořka-Dohalského.

88 Zde také 5. června 1998 zemřela. Františkův syn Jiří s ženou Josefou si svobodného prostředí mohli užít o poznání méně. Josefa zemřela 22. října 1990. Jiří ji brzy nato, pět dní po jejím skonu, následoval. Místo posledního odpočinku všichni našli v rodinném hrobě v Praze na Olšanech.

Zdeněk Hazdra

vyslanec v Praze s dovětkem, že *o věc má zájem rak. ministr zahraničí Dr. Figl, neboť prý byl s Dr. Bořkem-Dohalským v koncentračním táboře*.⁸⁹ Někdejší rakouský kancléř a v tuto chvíli ministr Leopold Figl měl na mysli Jiřího otce Františka, kterého znal z diplomatického prostředí a s nímž se sblížil, jak už to pro dějiny 20. století bývá typické, během internace za druhé světové války v Dachau. V daném okamžiku si patrně neuvedomil, že jeho kolega je již několik let po smrti a komunistický režim uvěznil jeho syna. Pražské ministerstvo zahraničí postoupilo celou záležitost Kanceláři prezidenta republiky, kde ale skončila bez kýženého výsledku. Jiří byl propuštěn až o čtyři roky později, na všeobecnou amnestii na jaře 1960.

Nenávratně pryč byly časy, kdy na Hradě sídlili prezidenti Masaryk a Beneš, jichž si František Bořek-Dohalský a členové jeho rodu skutečně vážili. K oběma čelným politikům chovali neskrývanou úctu a respekt. Můžeme se jen domýšlet, jak asi Jiří vzpomínal na jeden z otcových dopisů, který od něho obdržel jako malý chlapec v počátcích Československé republiky a v němž stálo:

„*Náš prezident, náš hrad ...*“

*To jsou pojmy, na které jsou už tady lidé zvyklí, ale které já, dosud venkovan [...], si při každé příležitosti vždy znovu uvědomuji a radostně uvědomuji [...] Neboť já mám z toho dosud radost, že možno užívatí o všem, co žije i jest v hranicích republiky, „naše“ a „nás“. Až Ty budeš velký, tak už tu dětskou radost Tvého velikeho táty možná chápat nebudeš, poněvadž porosteš už v „našem“ prostředí a nikdy nepoznáš, co to je vyrůstat v jiném a sloužit představitelům cizího. A to je ta výhoda vás všech, zrozených za války, že vstupujete nejen do světa, ale do nového světa, že budete v něm již růst, že budete svobodnější a sebevědomější, než my jsme směli být. A tím se stane – a věřím tomu nejen proto, že bych to přál Tobě – že budete také méně osobní, že budete lepší, ne tak sobecky straniční a proti sobě navzájem zaujatí jako jsme často my, kteří si to stále jeden druhému vyčítáme a přece jsme stále stejní.*⁹⁰

Toto sebevědomí, jež cítíme z Františkových řádků, utrpělo první velký otřes mnichovskou kapitulací a bezprostředně následující nacistickou okupací. Tři roky po jejím skončení přišel další náraz v podobě komunistické totality a dvacet let nato vpádem vojsk Varšavské smlouvy a nástupem „normalizace“. Každý z těchto zvratů byl provázen ztrátou svobody, okleštěním demokracie a deformací lidských charakterů. Elity spojené s „Masarykovou“ republikou či hlásící se k jejímu odkazu utrpěly nezapomenutelné ztráty. V těchto okamžicích lidé rovněž odhalovali pravou hodnotu svobody, jak to ostatně vystihl František Bořek-Dohalský v projevu k druhému výročí konce druhé světové války. Naposledy mu udělme slovo:

Nikdy v životě jsem si neuvedomoval tak jasně a s tak bolestným dojetím, co to znamená, nemůže-li člověk volně projevit svůj názor, nemůže-li říci, co myslí, co soudí, nemůže-li volně řídit svoje činy a svoje kroky, musí-li se stále ohlížet a dbát toho, aby nebyl viděn, aby nebyl slyšen a aby nebylo známo to, v co věří, v co doufá a za co by rád chtěl bojovat. Je to jeden z nejbrůznějších pocitů vědět, že nemá člověk volnosti konání, že zbaven je možnosti svobodného

89 AMZV, f. Teritoriální odbor, Rakousko, 1955–59, tajné, k. 5, záznam, Josef Šedivý, 3. 8. 1956, věc: žádost o milost Gabriely Thurn-Taxisové pro Dr. Bořka-Dohalského.

90 BOŘEK-DOHALSKÝ, František: *Táta píše klukovi* (dopis Františka Bořka-Dohalského synovi Jiřímu z března 1920), s. 13–14.

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

*zrozhodování, že jeho život spoután je nepřemožitelnými okovy otrokářského systému a bídy utlačovaných. V takových chvílích víme teprve, co to je svoboda jednotlivce, svoboda rodiny a svoboda národa. Čekali jsme na poslední rozhodnou ránu, která nám vrátí vytoužený sen a zlomí léta trvající pouta vždy znovu zotročovaného života.*⁹¹

František reflektoval vlastní zkušenost s nacistickým režimem, obdobnou však získal i jeho syn za vlády komunistické, kdy se na Hradě střídali prezidenti dělníci, kdežto Masarykův a Benešův duch se z dominanty české státnosti, majestátně se tyčící nad řekou Vltavou, systematicky a cíleně vytrácel, podobně jako jméno Bořek-Dohalský z českého dějinného povědomí.

František Bořek-Dohalský (1887–1951)
(Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

91 Projev vyslance Františka Bořka-Dohalského k druhému výročí konce 2. světové války. *Vídeňské svobodné listy*, 17. 5. 1947, titulní strana.

Zdeněk Hazdra

Diplomat a básník František Bořek-Dohalský
(Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

František Bořek-Dohalský se svojí švagrovou
Annou, ženou bratra Zdeňka
(Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

Otec a syn: František a Jiří Bořek-Dohalští. František prožil tři roky v Dachau, jeho syn Jiří deset let jako politický vězeň v časech komunistické totality. (Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

S Janem Masarykem studoval František Bořek-Dohalský na malostranském gymnáziu. V životě je spojovalo jak opravdové přátelství, tak diplomatická profese. (Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

MINISTR ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ

7. III. 47.

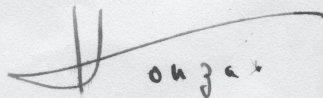
Kráľy Francipáne -

zdravím te. Doufám, že se
o něčem s autriáky dohodnete. Moje záhada
i Tureci je se usmívat i když jináme věci
nepřijímáme.

Ale přitom proto, že si důrazně přeji aby po
Rusceři jednání šel na autkladem dovolenou
(do Tater nebo jinam). Prachy se najdou.

Všude jsme pochvali Vládu Kabero.

Líbám těm i tebe a jsem stejně tvůj.

 on 30.

Dopis Jana Masaryka Františkovi Dohalskému (Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

Zdeněk Hazdra

Františkovi bratři: svatovítský kanovník a arcibiskupský kancléř Antonín (vlevo) zahynul v září 1942 v Osvětimi. Nejmladšího z bratrů Zdeňka (vpravo), parlamentního zpravodaje Lidových novin, nacisté popravili v Malé pevnosti v Terezíně v únoru 1945. (Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

FRANTIŠEK BOŘEK - DOHALSKÝ

* 5. X. 1887

† 3. I. 1951

*Nevídet sebe jen, nechtět se stavět v čelo,
jas světla tušit tam, kde tmí se právě stín,
věř v dobro - byť snad nevěřit se chtělo -
pak padne mír a klid Tě duše do hlubin.*

Oznámení o úmrtí Františka Bořka-Dohalského
(Zdroj: rodinný archiv Dohalských)

Šlechtic, diplomat a básník ve službách republiky...

národa ve všech složkách a zejména o tom, že potomci někdejších spoluvůrců a nositelů české státnosti ještě mohou svému národu a své vlasti za všech poměrů platně posloužiti, chceme se vždy a za všech okolností hlásiti k českému národu.

V září 1939.

Guido Battaglini Whitman - Franta - František
a za svého otce Michala.
Dr. Josef Alois Kautsky
Ladislav Kolář do manželství
František Kolář do manželství
Kumprecht Czermin Jan Dypolol Czermin
Karel Blachowsky za sebe a syny
Jana a Karla
Jan Dobroslavský Jan ml. Dobroslavský
Vladimír Škorpil + manželka Marie Škorpil
Michal's Jurešich a Heselova za sebe a bratra Bedřicha
Dr. Hugo Kacich a Heselova Fr. Bořek - Dohalský
za sebe a za syna Václava.
Antonín Hlupáček Josef Krubý Heleny

Mezi podpisy pod národnostním prohlášením české šlechty ze září 1939 nechybělo ani jméno Františka Bořka-Dohalského.

(Zdroj: Archiv Kanceláře prezidenta republiky)